

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

**Факультет педагогіки, психології,
соціальної роботи та мистецтв**
Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО
МИСТЕЦТВА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛІССЯ

Залозної Наталії Сергіївни

Науковий керівник:

Матвієнко С.І., к. пед н., доцент кафедри
дошкільної освіти,

Рецензенти:

Лісовець О.В., докт. філософії (PhD), доцент
кафедри дошкільної освіти Ніжинського
державного університету імені Миколи Гоголя

Новгородський Р.Г., к. пед. н., доцент кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя

Допущено до захисту: Протокол №5 від 29.11. 2023 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Ніжин – 2023

Залозна Н.С. Особливості патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся. – Кваліфікаційна робота. Ніжин, 2023. 105 с.

У науковій роботі проаналізовано специфіку проведення патріотично-вихованої роботи з дітьми старшого дошкільного віку засобами регіонального декоративно-ужиткового мистецтва. Розглянуто потенціал творів означеного виду мистецтва та народних ремесел Чернігівщини. Розкрито специфіку передшкільного віку щодо можливості дитини пізнавати рідний край, його історико-культурну спадщину, народні ремесла. З метою проведення констатувального етапу експериментального дослідження розроблено необхідний діагностичний інструментарій. Виявлено рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся. Проаналізовано чинники впливу на ефективність процесу патріотичного виховання старших дошкільників з урахуванням впливу декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю. На основі отриманих експериментальних даних розроблено педагогічні умови патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся. Укладено методичні матеріали до кожної з означених умов, що повинно, на думку автора, підвищити ефективність роботи вихователя ЗДО стосовно патріотичного виховання старших дошкільників засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівщини.

Ключові слова: патріотичне виховання, виховання патріотичних почуттів, декоративно-ужиткове мистецтво, народні ремесла, види декоративно-ужиткового мистецтва, діти старшого дошкільного віку.

Zaloznaya N. S. Features of patriotic education of children aged 6-7 years by means of decorative and Applied Art of Chernihiv Polesie. - Qualification work. Nizhyn, 2023. 105 p.

The scientific work analyzes the specifics of conducting patriotic and well-mannered work with older preschool children by means of regional decorative and Applied Arts. The potential of works of this type of art and folk crafts of Chernihiv region is considered. The article reveals the specifics of pre-school age regarding the child's ability to learn about their native land, its historical and cultural heritage, and folk crafts. In order to conduct the ascertaining stage of the experimental study, the necessary diagnostic tools have been developed. The levels of patriotic education of children aged 6-7 years by means of decorative and Applied Arts of Chernihiv Polesie are revealed. The factors of influence on the effectiveness of the process of patriotic education of older preschoolers are analyzed, taking into account the influence of decorative and Applied Arts of the native land. Based on the obtained experimental data, pedagogical conditions for patriotic education of children aged 6-7 years by means of decorative and Applied Arts of Chernihiv Polesie were developed. Methodological materials for each of these conditions are concluded, which, according to the author, should increase the effectiveness of the work of the ZDO teacher in relation to the patriotic education of older preschoolers by means of decorative and Applied Arts of Chernihiv region.

Keywords: patriotic education, education of patriotic feelings, decorative and Applied Arts, Folk Crafts, types of decorative and Applied Arts, children of senior preschool age.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛІССЯ	9
1. Наукові підходи до проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.	9
2. Сутність, види та виховний потенціал українського декоративно-ужиткового мистецтва	15
3. Специфіка окремих видів декоративно-ужиткового мистецтва стосовно регіону Чернігівського Полісся.	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	25
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛІССЯ	27
2.1. Програма та результати констатувального експерименту	27
2.2. Педагогічні умови патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся	47
2.3. Методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.	52
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	58
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

В українському суспільстві усе більше стверджується необхідність відходу від тоталітаристської ідеології минулого, більш глибокого вивчення своєї багатовікової історії та культури, формування у молодого покоління засад національного світобачення. Український патріотизм повинен мати не декларативний, а справжній, дієвий та рефлексивний характер, коли кожен українець повинен визначати своє місце в справі розбудові своєї, незалежної країни, не тільки словами, але й справами доводити свою громадянську позицію.

Процес виховання покоління українських патріотів слід розпочинати вже з періоду дошкільного дитинства, коли закладається система культурних цінностей; дитиною засвоюються традиції українського народу, його фольклорної скарбниці; дорослі сприяють вихованню в малюка шанобливого ставлення до рідної мови, формування культури міжетнічних та міжособистісних взаємин тощо. У змісті Базового компоненту дошкільної освіти в Україні зазначено про це, наголошено на необхідності й своєчасності найбільш раннього патріотичного виховання дітей, формування у них основ патріотизму, плекання патріотичних почуттів, формування засад соціально-громадянської компетентності, які напряду пов'язана із патріотизмом.

Основи патріотичного виховання дітей дошкільного віку відображено у Листі МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України». У прийнятому у 2021 р. оновленому державному стандарті дошкільної освіти – її Базовому компоненті збільшується увага щодо виховання у дошкільників соціально-громадянської компетентності. Вона визначає здатність дитини до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі у соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві у цілому та має активно-діяльнісний характер.

Теоретичні засади національно-патріотичного виховання закладено у дослідженнях українських вчених, істориків, педагогів, психологів М. Боришевського, Г. Ваценка, Д. Віконської, Д. Донцова, О. Кульчицького, Ю. Липи, В. Москальця, Г. Філіпчука, Д. Чижевського, М. Шлемкевича, В. Яніва, Я. Яреми та інших. У їхніх працях визначено концепцію, згідно якої патріотичне виховання є серцевиною національного виховання.

Велику цінність у теоретичному обґрунтуванні нашого дослідження представили роботи, присвячені вивченню особливостей освоєння дітьми дошкільного віку навколишнього світу й духовно-ціннісного орієнтування в ньому. Дослідження проблеми патріотичного виховання дошкільників ґрунтуються на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання (А. Алексюк, І. Бех, А. Богуш, О. Вишневський, К. Журба, О. Захаренко, П. Ігнатенко, В. Киричок, Ю. Руденко, О. Сухомлинська, М. Стельмахович, Т. Усатенко, К. Чорна та ін.).

Разом з тим аналіз наукової літератури, програмно-методичних матеріалів і знайомство з практикою організації патріотичного виховання у ЗДО дозволили визначити що на сьогодні створено обмежену кількість наукових робіт, які б розкривали специфіку патріотичного виховання дітей дошкільного віку на матеріалах декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю. Найбільш представленою дана проблематика визначається у працях вчених Н. Бондаренко, М. Качур, В. Лаппо, Н. Охріменко, О. Стаєнної, Ю. Соловйової.

Актуальність проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, наявні суперечності між зміною концептуальних підходів до патріотичного виховання дітей дошкільного віку, можливість і необхідність залучення щодо цього ефективних засобів виховання, до яких належить декоративно-ужиткове мистецтво, зумовили вибір теми даного дослідження та його актуальність.

Метою дослідження є дослідження стану практики закладу дошкільної освіти та виявлення педагогічних умов патріотичного виховання дітей 6-7

років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі основні **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати наукові підходи до проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.
2. Розкрити специфіку патріотично-виховного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва роботі з дітьми 6-7 років.
3. Розробити критерії, показники та виявити рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.
4. Надати результати констатувального етапу експерименту щодо з'ясування ефективності роботи ЗДО з патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.
5. Розробити педагогічні умови щодо використання творів декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся у процесі патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку і методичні матеріали до них.

Гіпотеза дослідження полягала у наступному: процес патріотичного виховання старших дошкільників засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся набуде більшої ефективності за дотримання наступних педагогічних умов:

- 1) забезпечення компетентності вихователів щодо використання зразків декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся у патріотичному вихованні дітей 6-7 років;
- 2) дотримання вихователем методики роботи в ознайомленні дітей з різними видами народних ремесел рідного краю;
- 3) створення середовища взаємодії дошкільників з культурою рідного краю.

Об'єкт дослідження – патріотичне виховання дітей 6-7 років .

Предмет дослідження – педагогічні умови патріотичного виховання

дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.

Завдання дослідження вирішувались за допомогою **методів**:

Теоретичних: аналіз педагогічної, філософської, культурологічної та краєзнавчої літератури, сучасної педагогічної періодики з дошкільного виховання, синтез, конкретизація наукової інформації, порівняння, класифікація.

Емпіричних: педагогічне спостереження за емоційними та поведінковими проявами вихованців; індивідуальна та колективна бесіди з дітьми; методика «Знайди помилку» (за В. Лаппо), методика «Робота за картинками» (розроблено Н. Охріменко), анкетування вихователів; бесіда з вихователем.

Теоретичне значення та наукова новизна дослідження полягає в:

- обґрунтуванні проблеми патріотичного виховання;
- розкритті специфіки патріотичного виховання стосовно дітей 6-7 років;
- характеристиці старшого дошкільного віку як періоду щодо залучення дитини до взаємодії із елементами культури рідного краю;
- розкритті патріотично-виховного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся;
- розробці й обґрунтуванні критеріїв і показників патріотичної виховності дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся;
- характеристиці рівнів патріотичної виховності дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся;
- обґрунтуванні педагогічних умов патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.

Практична значущість дослідження полягає у розробці діагностичних матеріалів задля з'ясування стану практики ЗДО щодо її відповідності

сучасним підходам до патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся. Розроблені автором методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов використання патріотично-виховного потенціалу елементів культури рідного краю у роботі з дітьми старшого дошкільного віку можуть використовуватися у формах освітньо-виховної роботи з дітьми у ЗДО та стосовно підвищення компетентності вихователів з проблеми, що досліджується.

База дослідження: ЗДО «Колосок» Вертіївської сільської ради, Ніжинського району, Чернігівської області.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через **участь у:**

1. XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Світовий культурний простір крізь призму сучасних глобалізаційних, пандемічних викликів та війни». м. Рівне, РДГУ, 17-18.11.2022 р.
2. XIX Міжнародній науково-практичній конференції «Українська і світова культура в умовах глобалізаційних викликів та війни». м. Рівне, РДГУ, 16-17.11.2023 р.
3. Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку», м. Ніжин, 20-21 листопада 2018 р.
4. IV Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Софія Русова – предтеча Нової української школи». с. Ріпки, 25-26 лютого 2021 р.
5. III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні виміри української регіоналістики», м. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 7 квітня 2021 р.
6. V Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Глухівський НПУ ім. О. Довженка. 15-16. 03. 2023 р.
7. Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Фребелівська педагогіка в сучасній освіті: вимоги, тренди, перспективи». Херсонський державний університет. 20-21. 04. 2023 р.
8. IX Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції "Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку" м. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 19 жовтня 2022 р.

9. X Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції студентів, магістрів, молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». м. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 18 жовтня 2023 р.
10. Регіональній науково-практичній Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки». м. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 20.06. 2023 р.

Друці статей:

1. Залозна Н.С. «Використання творів музичного фольклору Чернігівського Полісся у патріотичному вихованні старших дошкільників. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (23 жовтня 2020 року).* НДУ ім. М. Гоголя. С. 151-157.
2. Залозна Наталія. «Роль вихователя в ознайомленні старших дошкільників з культурою рідного краю». Матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Глухівський НПУ ім. О. Довженка. 15-16. 03. 2023 р. С. 53-55.
3. Залозна Наталія. Забезпечення наступності патріотичного виховання дитини на етапі «заклад дошкільної освіти-школа» *Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти: збірник наукових статей студентів, магістрів, молодих науковців спеціальності 012 Дошкільна освіта / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко.* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 61-66.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 105 сторінок, з них – 64 сторінки основного тексту. Список використаних джерел охоплює 14 сторінок – 132 позицій. Кваліфікаційна робота містить 5 таблиць, 1 діаграму та 9 додатків на 17 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ
ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Наукові підходи до проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку

Проблема патріотичного виховання дітей і молоді залишається однією із найбільш актуальних стосовно сучасної освіти, наукових розробок в інших галузях науки, військовій справі тощо. Глибинні реформації в суспільно-політичному житті українського суспільства, реформи в галузі освіти, посилення національно-ідеологічного вектору у державній політиці країни чітко визначили необхідність виховання патріота й громадянина своєї країни, починаючи з дошкільного віку.

Вже з періоду дошкільного дитинства слід закладати основи національної свідомості, виховувати почуття національної приналежності. У дослідженнях І. Беха [5; 6], А. Богуш [10; 11], О. Вишневського [18], Н. Гавриш [22; 23], І. Газіної [24], В. Кротюк [54], І. Луценко [65], В. Сухомлинського [112; 113] та ін. педагогів вказано на важливість виховання основ патріотизму стосовно дітей-дошкільників.

На необхідність проведення цілеспрямованої роботи щодо виховання патріотизму у молодого покоління вказано у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [49]. Там зазначено, що національно-патріотичне виховання у нашій країні має базуватися на таких духовних цінностях, як повага до своєї історії культури, ментальності, національна гідність, прагнення боронити свою Батьківщину, пошана до рідної мови, повага до людей праці, свого роду, свого міста або села, своєї країни [49, с. 2].

Близьким до поняття «патріотизм» є поняття «*національно-патріотичне виховання*». Воно розглядається як формування національної самосвідомості, усвідомлення власної гідності, традиційних цінностей культури. Дослідниця І. Луценко, аналізуючи засади вищезазначеної Концепції, наголошує на тому, що збереження та примноження цінностей духовності, культури, історії українського народу має реалізуватися усіма ланками національної освітньої системи, починаючи з дошкільної [65, с. 225].

У сучасній педагогічній науці окремі аспекти патріотичного виховання досліджено в працях сучасних вітчизняних науковців: Н. Волошиної, І. Карпунь, В. Костюк, О. Олексюк, Л. Писарєвої, Т. Філімонової, В. Шинкаренко, Г. Чорної. Концептуальні аспекти національно-патріотичного виховання висвітлено в наукових розвідках І. Бега [5; 6], В. Вугрич [20], Н. Борисової [14], І. Газіної [24], Л. Калуської [41; 42] .

В. Будає, С. Грищенко, І. Лощенова, О. Олексюк здійснили теоретичний аналіз видів національно-патріотичного виховання, які використовуються в сучасному освітньому процесі. Головними складовими національно-патріотичного виховання зазначені вчені вважають патріотизм як особистісну якість, національну самосвідомість і національну ідею [16, с. 150].

У трактуванні поняття «**патріотизм**» нам найбільше імponує таке, що надане Н. Волошиною: це «шанування місця свого народження, місця постійного мешкання (малої Батьківщини), і своєї країни, (Батьківщини у широкому розумінні цього слова), любов і турботу про них. Це почуття виникає і розвивається, все більш соціалізуючись і збагачуючись, у процесі духовно-естетичного розвитку» [19, с. 72].

Термін патріотизм походить від грецького *paths* – батьківщина. Під цим терміном розуміється любов до Батьківщини, краю, свого народу [18, с. 223]. Для кожної людини значущим є те місце, де вона народилася та зростала; місце, яке вона з любов'ю та відданістю може назвати рідним краєм, своєю малою батьківщиною [21, с. 12].

За визначенням Т. Поніманської, патріотизм пов'язаний із любов'ю та відданістю своєму народові. Звичайно, стосовно виховання дітей дошкільного віку можна говорити про закладання основ патріотизму, про формування патріотичних почуттів, аніж про повноцінне усвідомлення дітьми поняття «відданості народові» [98].

Велику увагу проблемі виховання патріотизму у дітей і молоді приділяв педагог-гуманіст В. Сухомлинський. У своїй праці «Щоб у серці жила Батьківщина» (1965 р.) він навів численні яскраві приклади того, як здійснюється виховна робота з учнівською молоддю з тим, щоб «виховувати в учнів почуття патріотизму, відданості, любові до рідного краю» [112; 113].

Зазначимо, що у більшості із виконаних наукових робіт виховання патріотизму тісно поєднується із національною ідеєю. Вони стверджують думку стосовно необхідності усвідомлення людиною-патріотом національної ідеї. Науковці Л. Терещенко, Т. Кесьян досліджували специфіку формування **національної свідомості** та розглядають стосовно цього феномену два рівні:

1) *низький* (який може визначатися як підсвідомий). Це емоційно віддалене розуміння, усвідомлення та співпереживання єдності із іншими представниками етнічної спільноти (так звана *етнічна ідентичність*);

2) *високий* – глибоке, осмислене, раціональне усвідомлення власної етнічної та національної при належності (т. зв. *національна ідентичність*) [114, с. 2].

У ряді досліджень надано визначення **патріотичне виховання дітей дошкільного віку**. Так, Л. Шкрєбтієнко тлумачить це поняття через таке, як виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку, оскільки цей процес, з огляду на вік дітей, є спрямованим на наповнення емоційного та почуттєвого складників патріотизму, що обумовлено віком дітей [131, с. 56].

В. Мусієнко у дисертаційному дослідженні використовує поняття **«процес формування у дошкільників патріотизму»**. Вона розуміє під цим поняттям створення суспільством (з урахуванням його ідеології, державної, суспільної та культурно-освітньої політики, ментальності та ряду інших

особливостей) педагогічних умов щодо залучення дітей активної практичної діяльності, пов'язаної з патріотизмом та формування у свідомості дітей патріотичних почуттів [77, с. 111.]

Як зазначає Л. Савченко, патріотичне виховання має ряд аспектів, до яких відносять: ідеологічні, соціальні, організаційні, цільові, функціональні та ряд інших [103, с. 282].

Мета патріотичного виховання на державницькому рівні визначена у ряді законодавчих документів [33; 49; 59; 95; 99], зокрема – у Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України [49]. Вона стосується становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Деякі складові патріотичного виховання особистості знайшли своє відображення в працях педагогів: формування національної самосвідомості – М. Боришевського [15]; народознавчий аспект патріотичного виховання дошкільників розроблявся А. Богуш, Н. Лисенко [15], Г. Лемко [58], О. Максимовою [66], В. Ніколаєнко [79], І. Руденковою [91] та іншими дослідниками.

Патріотичне виховання, за твердженням дослідників варто розпочинати з періоду раннього дитинства. У наукових працях І. Беха [5; 6], А. Богуш [10; 11], Н. Майгуток [108], С. Матвієнко [72; 73], Н. Охріменко [87-89], А. Солонської [107; 108], Т. Філімонової [123] проаналізовано специфіку формування патріотичних почуттів стосовно дітей дошкільного віку.

С. Матвієнко обґрунтувала можливості формування засад патріотизму у дітей передшкільного віку й вказала на те, що «формування у дітей старшого дошкільного віку образного мислення, уявлень про свою культурну

та національну приналежність, емоційну сприйнятливість та співпереживання, розвиток інтересу до навколишнього світу, творчої уяви дозволяє говорити про можливість та необхідність закладання у дитини основ національної самосвідомості особистості в контексті виховання у неї основ патріотизму» [72, с. 183].

Старший дошкільний вік – період, найбільш сенситивний щодо формування базових якостей особистості, її громадянських почуттів, які формують стійку індивідуальність людини. Дошкільник цього віку здатний переживати усе, що відбувається з ним, рефлексувати та визначати власне ставлення до подій, спілкування, діяльності тощо. Переживання ставлень до навколишнього становить сферу емоцій, почуттів та ставлень дитини [14; 24; 65; 117; 122].

Як зазначає С. Тесленко, напередодні вступу дитини до школи для дитини визначається важливим брати участь у спільних справах на благо рідних, своєї родини, мікрорайону, міста (села) й батьківщини. Таким чином дитина починає усвідомлювати свою єдність з рідними людьми. З тими, хто її оточує, а наділі – із власним народом [116, с. 133].

Т. Філімонова вказує на можливість формування основ національної свідомості у дітей, пов'язуючи з громадянською відповідальністю, розвиненими родинними та патріотичними почуттями. Т. Філімонова обґрунтовує важливість праці у формуванні в молодого покоління засад патріотизму, шани до надбань народу, до людей старшого покоління, свого краю [123, с. 36].

А. Солонська аналізувала специфіку формування патріотичних почуттів у дошкільників за використання інноваційних педагогічних технологій, зокрема – методу проєктів. У даному контексті дослідниця визначає патріотичне виховання як один із напрямків організованого педагогічного процесу. Він, на думку А. Солонської, сприяє «гармонійному розвитку особистості дитини, підготовці дітей до успішного навчання в школі, формуванню усвідомленого уявлення про себе як про повноправного

громадянина України» [108, с. 89].

Перед закладом дошкільної освіти, як перед державно-громадською установою, стоять основні завдання – формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати. Забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу. Тому виховання дитини в сучасному дитячому садку має будуватися на основі наукової методології й орієнтуватися на загальнолюдські моральні цінності та національні традиції [22; 38; 45; 59; 75; 78-81; 91; 125; 132].

Ми погоджуємося з думкою В. Мусієнко стосовно того, що саме вік дитини, включено до процесу патріотичного виховання в освітньому закладі визначається як важливий орієнтир щодо проведення такої роботи та отримання необхідної ефективності. В. Мусієнко зазначає, що патріотичне виховання дітей спрямоване на формування в кожного малюка індивідуальної Я-концепції, яка визначає розвиток її емоційно-почуттєвою сфери [77, с. 111].

Разом з тим, щоб українська освіта стала справді національною, вона мусить базуватися на традиціях української етнопедагогіки, на українській системі виховання. Важливо відзначити, що виникаючи із життєвої виховної практики народу, етнопедагогіка сприяє реалізації принципу зв'язку школи з життям. Водночас раціональне використання народних засобів, у тому числі – потенціалу декоративно-прикладного мистецтва, здатне більш ефективно забезпечити наступність у патріотичному вихованні між дошкільною ланкою освіти та початковою школою. Це визначається важливим з огляду на передшкільний вік дітей, з тим, що вони у майбутньому стануть школярами.

Таким чином, у даному параграфі наукового дослідження нами було проаналізовано сутність патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Ми схарактеризували ряд опорних понять, пов'язаних із патріотичним вихованням, серед яких: патріотичні почуття, патріотизм, національна свідомість, патріотичне виховання дітей дошкільного віку,

процес патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Коротко проаналізували специфіку старшого дошкільного віку з огляду на можливість патріотичного виховання.

1.2. Сутність, види та виховний потенціал українського декоративно-ужиткового мистецтва

Декоративно-ужиткове мистецтво України – це втілення духу у матеріальні речі, що є, по суті, етнокультурним середовищем існування українського народу, яке поєднує людину з природою, створюється для дні і їм і залишається у спадок нащадкам.

Проблемам відродження народно-прикладного мистецтва присвячено праці Л. Баженова, П. Білецького, Л. Гриценко, О. Данченка, О. Коберника, Л. Оршанського, С. Павх, В. Радкевич, О. Соломченка, М. Станкевича, Є. Сявак, В. Сидоренка, Т. Сиротенко, А. Терещука, Д. Тхоржевського, Г. Цибульової.

Дослідники З. Матвієнко, С. Мазуренко вказують на те, що декоративне мистецтво є більш широкою галуззю мистецтва, яка художньо-естетично формує матеріальне середовище, створене людиною. У свою чергу, декоративно-прикладне мистецтво є його частиною, має спільну декоративну основу, проте відрізняється утилітарною спрямованістю на задоволення елементарних потреб людини у побутовій речі [67, с. 252].

Декоративно-ужитковим мистецтвом називають вид художньої діяльності, продукти якого є водночас естетичними й практичними у своєму використанні, вжитку, тобто – ужитковими [31, с. 169]. У той же час, термін «декоративне», який застосовується з поняттям «ужиткове» тлумачиться у перекладі як «прикрашати». Таким чином, у складному понятті «декоративно-ужиткове мистецтво» ми можемо визначити утилітарну й естетичну складову, а належність даного виду народної художньої спадщини

до мистецького рівня вказує на її історичну та художню зрілість [40; 51].

За визначенням Н. Луцан, народне декоративно-прикладне мистецтво – одна з форм суспільної свідомості та суспільної діяльності. Дослідниця вважає, що становлення цього виду мистецтва припадає на часи первісного суспільства, в у подальші століття твори народного мистецтва були важливою частиною як матеріальної культури, так і сферою духовного життя народу [64, с. 12.].

Як вважає В. Опалюк, різні види декоративно-ужиткового мистецтва є одними із тих видів людської культурної практики, яку людина опановує з перших років життя [85; 86]. Народне мистецтво сформувалося у сфері утилітарно-побутового, домашнього виробництва. У перших виробках, які люди створювали для домашнього вжитку, відтворювалася їхня свідомість, міфологізм у спілкуванні з природою та родиною [86, с. 294].

Цей вид народного мистецтва здавна супроводжує побут і життя кожного українця. Як зазначає М. Гнатюк, цей вид народного декоративного мистецтва – різноманітне, багатогранне й водночас складне художнє явище, яке формувалося з прадавніх часів [27, с. 55]. На сьогодні воно є носієм етнічних ідеалів і виразником національної ментальності українців. Для сучасних поколінь вважається необхідним не тільки усвідомити й засвоїти народну практику у галузі ремесел, але й втілювати її основи у контексті етнокультурних цінностей українців.

Вивчення видів декоративно-прикладного мистецтва необхідно молодому поколінню в сучасному світі, допомагає усвідомленню родоводу, а отже – відродження нашої нації. Педагогічна наука визнає потужний виховний потенціал народних ремесел та цього виду мистецтва, стверджує величезний його вплив на формування національної свідомості молодого покоління. Його вплив стосується й формування моральності, творчості, духовності, патріотичної переконаності, розвиток особистісних якостей, орієнтацію дітей і молоді на національні цінності, ідеї та ідеали.

Дослідник Л. Олексюк-Казо висловлює думку стосовно того, що

утилітарна основа цього виду мистецтва вказує на прадавні основи побутування українців та дає змогу говорити про сутність видів народних ремесел [83, с. 190]

Н. Луцан зазначає, що сучасне українське декоративно-прикладне мистецтво має ряд важливих *функцій*: пізнавальну, історико-культурну, комунікативну, виховну, розвивальну, естетичну, гедоністичну тощо [64, с. 13].

Дослідниця М. Шевчук визначає наступні *види* декоративно-ужиткового мистецтва:

- I. За призначенням предмета – меблі, взуття, одяг, столові прибори.
- II. За технікою виготовлення - вишивання, малярство, в'язання, розпис.
- III. За матеріалом – художня обробка деревини, текстилю, каміння, шкіри (використання природних матеріалів), скла, пластмаси, сплавів (використання штучних матеріалів) [130, с. 21].

Необхідність використання творів народних майстрів у роботі з дітьми та учнями підтверджена працями Ю. Блудової [8], Л. Варави [17], О. Гевко, [26] Л. Калуської [41-42], О. Ковальова [46], О. Опалюка [85], Н. Луцан [64], А. Семенцова [104] та ін.

У свою чергу, З. Матвієнко, С. Мазуренко надають наступну класифікацію видів декоративно-прикладного мистецтва: художня обробка дерева, художня обробка каменю, художня обробка кістки й рогу, художня кераміка, художнє скло, художній метал, художня обробка шкіри, художнє плетіння, в'язання, художнє ткацтво, килимарство, вишивка, розпис, батик, писанкарство, карбування, художнє кування, витинанки, мереживо, виготовлення виробів з бісеру, емалі, а також меблів, посуду, хатніх прикрас, іграшок, одягу. Одні види широко функціонують у сфері побуту (одяг, дерево, кераміка, ткацтво, художній метал). Інші – мереживо, батик, писанки – мають порівняно вузьке функціональне середовище [67, с. 5].

Отже, українське народно-декоративне мистецтво є особливою галуззю

художньої діяльності людини й має яскраво виражену національну своєрідність. Цей вид мистецтва має класифікацію на види, кожен з яких яскраво представлений у традиційному побуті українців. Педагогічні можливості народної культури, народно-ужиткового мистецтва, а звідси – й народних художніх ремесел – нескінченні. Народна творчість надає дитині прості, максимально виразні образи, які близькі до його життєвого досвіду, й тим самим надає оптимальну можливість для саморозвитку особистості, формування особистісної культури.

1.3. Специфіка окремих видів декоративно-ужиткового мистецтва стосовно регіону Чернігівського Полісся

Дослідження Л. Олексюк-Казо [83, с. 190]. свідчать про могутній вплив народних художніх ремесел на психолого-педагогічний і виховний потенціал особистості. Культурна (творча) діяльність дитини починається з її першими діями і вчинками. Вчена В.Лаппо зазначає, що будь-яке маніпулювання артефактами – вже елемент культурної діяльності; що всяка діяльність людини має субкультурний зміст [57, с. 84].

У роботі з дітьми 6-7 років, як зазначає Н. Охріменко можуть з успіхом бути використані дані про культуру, природу та історію рідного для дитини краю, залучати до роботи предмети матеріальної культури та народних промислів регіону тощо [89, с. 33]. Означені складові використовуються на заняттях з валеології (традиції підтримання здорового способу життя, використання цілющих рослин у побуті та з метою збереження здоров'я), художньої ручної праці (виховання поваги до праці майстрів рідного краю, виховання інтересу до народно-ужиткової культури рідного краю тощо), занять із розвитку мовлення (використання елементів усної народної творчості), музичного заняття (використання виховного потенціалу пісенного та хореографічного фольклору), заняття з фізичного виховання (народні

традиції фізичного розвитку дитини, народні рухливі ігри).

Л. Калуська пропонує методику ознайомлення дітей із окремими видами народних ремесел. Ознайомлення дітей з елементами *розпису* (яворівського, самчиківського, петриківського, слобожанського) зумовлює знайомство із особливостями орнаментики, мотивів розпису, композиції побудови. Таке ознайомлення відбувається на заняттях зображувальною діяльністю, заняттях з народознавства, а також за умов відвідування дітьми гуртків народознавчого спрямування [42].

Писанка як вид декоративно-ужиткового мистецтва досліджувалася на методичному рівні її використання у роботі з дітьми та учнями такими вченими, як : А. Адругом [2], О. Ковальовим [46], О. Косачовою [52], В. Лаппо [57], С. Матвієнко [70], Т. Носаченко [82] та ін.

При ознайомленні дітей з *писанкою* звертається увага на основні способи її створення (за видами). Це так звані крапанки, дряпанки, крашанки, мальованки й восковий розпис. Цікавим щодо вивчення дітьми елементів регіональної культури є такий напрям роботи, як «Писанка мого краю», коли дітям показуються зразки (ілюстрації, відеоматеріал або реальна робота) з урахуванням етнорегіональних особливостей. Вихователь розповідає, якою є писанка в рідному для дітей краї, яка орнаментика задля цього використовувалася.

О. Ковальовим здійснено ґрунтовний аналіз специфіки видів декоративно-ужиткового мистецтва Чернігово-Сіверщини та запропоновано методику роботи з творами народних ремесел краю з учнями початкової школи [46].

Вишивка є одним із найбільш поширених видів декоративно-ужиткового мистецтва для кожного регіону України. С. Матвієнко, Т. Коломоець, О. Лісовець розкрили специфіку вишивки Чернігівського Полісся. Дослідниці вказують на те, що для цього регіону більш характерні білі вишивки, поєднання тканини з різними мережками. Для півдня краю характерним є використання мотивів «терен», «виноград», «ключики», а

також геометрично-рослинних узорів [70, с. 62; 74]. Саме тому у роботі з дітьми старшого дошкільного віку бажано представити цю орнаментику, запропонувати дітям на заняттях із зображувальної діяльності повправлятися у «заповненні» орнаменту, спершу детально розглянувши та проаналізувавши з вихователем характерні узори чернігівської вишивки.

Другим важливим видом народних ремесел Чернігівщини є *гончарство*. Як елемент народної культури можна демонструвати вироби Волокитинської порцеляни. Нині Волокитине належить територіально Сумській області, але становлення цього центру народних промислів припадає на другу третину ХІХ ст., коли село перебувало у складі Чернігівської губернії. Унікальна фарфорова глина, з якою здавна працювали місцеві майстри вивела виробництво волокитинських майстрів на високий рівень. Це, як правило, предмети невеликих форм: вази, сервізи, обрамлення ікон та люстрок, флакони тощо. Волокитинська глина специфічно білого кольору, який розфарбовується за використання природних барвників. Дані про специфіку гончарства на Чернігівщині знаходимо у праці О. Ковальова [46].

Витинанка Чернігівщини. У ряді досліджень вказано на те, що для Чернігівського регіону витинання не стало самобутнім, більшою мірою цей вид мистецтва характерний для Західного Полісся. Як зазначає О. Коновалова [47], С. Матвієнко [70], для орнаментику витинання Чернігівщини характерними є класичні композиції типу «Світового дерева» або «Берегині». Ознайомлення дітей із такими композиціями краще проводити на заняттях з народознавства, пояснюючи дошкільникам сутність таких композицій, особливості добору їхніх елементів. Саму роботу, її основу, створює попередньо вихователь, а діти долучаються до роботи над колективним панно, додаючи елементи-вирізальки квіточок, гілочок тощо.

Аналіз праць видатних педагогів-дошкільників II половини ХХ ст. виявив, що вони визначали *педагогічний потенціал* художніх народних ремесел за наступними критеріями:

- формування етнічної самосвідомості дитини;
- патріотичне виховання через оволодіння культурними традиціями;
- художнє виховання у процесі засвоєння дітьми естетичних критеріїв та ідеалів народних умільців;
- інтелектуальний розвиток при засвоєнні умовностей форм, кольору, елементів орнаменту, оволодіння способами пізнання;
- розвиток художньої дитячої творчості [26, с. 54].

На думку сучасних вчених [12; 30; 40; 83; 86; 88], не менш важливим є формування мотиваційної сфери при ознайомленні дошкільників із зразками народної художньої культури. До складових *мотиваційної сфери* можна віднести:

- 1) стимулювання активного дієвого відношення до того, що сприймається
  - спонукання до гри, пізнання, зображувальної діяльності, інсценування, художньої праці тощо;
- 2) заохочення самовираження та самоствердження особистості дитини у власній діяльності за мотивами робіт народних умільців;
- 3) надання можливості кожному учаснику спілкування з творами умільців-ремесників віднайти власний інтерес у пізнанні, зображенні, виготовленні та оформленні предметів художніх ремесел в залежності від рівня знань та умінь, від здібностей, статевої та національної належності та віку.

Окрема із означених вище складових уже розкривалася у ряді досліджень [11; 18; 28]. Проте, на нашу думку найбільш важлива їх комплексність, тобто таке, що стосується усіх сторін розвитку особистості дошкільника, призначене для характеристики педагогічного потенціалу художніх ремесел.

Гіпотеза про те, що найбільш прийнятним віком для розпочатку педагогічної роботи щодо усвідомлення дошкільником етнокультурного феномену є період 6-7 років. Це знаходить своє підтвердження у наукових роботах вітчизняних і закордонних дослідників. У дослідженнях Н.

Бондаренко [13], І. Гавриш [21], О. Денисюк [32], Л. Калуської [42], С. Матвієнко [72], Н. Охріменко [88] доведено, що означений вік є сприятливим для ознайомлення дітей з історією рідного для них краю. З цього віку діти здатні більш свідомо сприймати інформацію щодо багатонаціонального характеру української спільноти, рідного краю, міста або села. Дітям розповідають про те, що кожна етнічна спільнота, яка проживає в нашій країні характеризується специфікою культури, побутування, мови.

У працях О. Денисюк вказується на те, що діти передшкільного віку здатні більш усвідомлено сприймати інформацію, яка стосується історії, подій, що відбувалися в Україні та в їхньому краї. У формуванні патріотичних почуттів дитини 6-7 років тісно поєднуються уявлення про культуру та історію у тих можливостях розуміння та засвоєння дитиною інформацію, які надає передшкільний вік. Проте, вихователю слід обов'язково проводити роботу цілісно, розповідаючи дітям у доступній формі про історичне минуле людей свого краю та поєднуючи таку роботу із ознайомленням з його культурою [32, с. 11].

У праці О. Опалюка стосовно педагогічних засад народного мистецтва вказано на те, що «декоративно-ужиткове мистецтво – це найдоступніша дитині форма духовності, це перший етап оволодіння нею художнім стилем бачення. Воно є найбільш близьким кожній людині та може стати основою художнього розвитку особистості, оскільки з одного боку, в ньому відбито минуле, а з іншого боку – в народному мистецтві упродовж століть були вироблені творчі методи, які складають основу розвитку сучасної народної творчості» [85, с.6].

Підґрунтям даного процесу є доступність для розуміння дошкільниками творів мистецтва народних умільців, місцевих ремісників. Підтверджуючи сказане, дослідник О. Опалюк вказує на те, що «декоративність, виразність кольору та пластики, візерунчастість орнаменту, різноманітність фактури матеріалу – ось особливості творів народно-ужиткового мистецтва, які співзвучні естетичному сприйманню та розумінню

дітей» [86, с. 295].

Як зазначає С. Матвієнко, педагогічна цінність предметів ремесел загострюється у зв'язку із їхньою близькістю, доступністю практично кожній дитині. Вироби народних майстрів дитина зустрічає у себе вдома, бачить на ярмарках, святах та у місцевих музеях. Предмети народних промислів, які зберігаються у музеях та на виставках робіт народних майстрів, є відкритими для обстеження, милування. Ці твори народних умільців визначають великий емоційний вплив на відвідувачів музейних зібрань, переглядів творів на виставках а безпосередніх зустрічах з народними майстрами [71, с. 37].

Сприйняття стає більш особистісно значущим при спостереженні за процесом створення речі, оскільки майстер-творець є близьким або добре відомим малюку; це – людина, яка живе поряд із ним, на рідній землі. Саме такий народний майстер є для дитини «зразком, моделлю для наслідування, набуття власного досвіду». Саме на цьому рівні починається діалог культур – регіонально-етнічної та особистісної та здійснюється їхній взаємозв'язок.

Слід відзначити, що в останні десятиліття підвищився інтерес науковців до проблеми формування інтересу у дошкільників до регіональних народних ремесел. Регіональна культура стає для дитини першим кроком в засвоєнні благ світової культури, в опануванні загальнолюдськими цінностями, формуванні особистісної культури [там само].

Нам прийнятна дівка Н. Охріменко щодо необхідності використання у практиці ЗДО різних форм роботи з ознайомлення дітей з культурою рідного краю [89, с. 32]. У змісті окремих розділів дошкільної освіти (ознайомлення з навколишнім, формування уявлень про природу, музично-театралізована діяльності в розділі *свята та розваги* тощо) простежується включення регіональної культури. Проте, воно не розкриває в усій повноті різноманітність видів народної творчості, перш за все – художньої культури.

Особливості її функціонування залежать в даному випадку від контурної території, скоріше – культурно-етнічної визначеності регіону. Це і визначає важливість розробки в дошкільній педагогіці регіональних факторів.

Вивчення культури (художньої та музичної) конкретного регіону набуває нині особливої значимості також у зв'язку з процесами трансформації регіональних культурних традицій, інтеграції та асиміляції регіональних культур (наприклад: Полісся – Західна Україна). У працях А. Адруга [1; 2], О. Гасюк [25], О. Косачевої [52], С. Матвієнко [70], А. Семенцова [104], А. Стахурської [110] розкрито особливості окремих видів декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.

Таким чином, художні ремесла, поліфункціональні за своєю суттю, а також такі, що є частиною національної культури, мають великий педагогічний потенціал. Вони надають дитині можливість самовираження у власній художній діяльності, в оформленні предметів за традиціями створення художніх народних ремесел. Як частина регіональної культури, народні художні ремесла є засобом патріотичного виховання та формування етнічної самосвідомості дитини. Означені педагогічні якості народних ремесел стали основою їх включення в освітньо-виховний процес сучасного ЗДО як регіонального компонента патріотичного та художньо-естетичного виховання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Патріотичне виховання – цілеспрямований процес впливу педагогів на особистість з метою збагатити її знання про Батьківщину, виховати патріотичні почуття, сформувати вміння і навички моральної поведінки, розвинути потреби в діяльності на користь суспільства.

У межах проведеного дослідження нами було схарактеризовані його основні поняття, якими є: патріотизм, патріотичне виховання, національне виховання, громадянське виховання. Також нами було уточнено поняття «патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку» у контексті культуротворчих завдань дитячого закладу: це – особистісно орієнтований виховний процес, спрямований на набуття дитиною інтегральної якості, яка характеризує її позитивне емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини, усвідомлення власної причетності до українського етносу та національної культурно-мистецької спадщини, виявляється у пізнавальній і художньо-творчій діяльності, толерантності по відношенню до культури інших народів.

Формування у дітей дошкільного віку основ патріотизму пов'язане із розвитком у них патріотичних почуттів – важливого прояву ставлення людини до своєї батьківщини та рідного краю. Патріотичні почуття мають свою специфіку, вони належать до вищих духовно-моральних утворень, вони формуються з певних ставлень до довкілля, до себе, до інших людей.

Складовими патріотичних почуттів є: почуття приналежності до свого роду, народу та держави; повага до історії свого народу, його традицій, менталітету, вірувань; гордість за героїчні подвиги минулого та сьогодення; шанування рідної мови; любов до рідної природи тощо.

Великий потенціал щодо виховання у дітей старшого дошкільного віку основ патріотизму має декоративно-ужиткове мистецтво – своєрідне сховище мудрості та життєвої сили народу. Цей вид народного мистецтва є складовою частиною культури країни та включає в себе народно-прикладну творчість, яка вміщує велику кількість видів технік ручної роботи. До неї належить всі

види художньо-прикладної життєдіяльності людини а саме одяг, меблі, тобто світ речей, якими людина користується та прикрашає свій побут.

Декоративно-ужиткове мистецтво – невід’ємна частина сучасного життя, що включає в себе велику кількість видів та технік. Декоративно-ужиткове мистецтво включає наступні види: вишивка, витинання, кераміка, декоративний розпис, гончарство, килимарство, ткацтво тощо.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва є тим середовищем духовності, яке сприяє ранньому формуванню в особистості світогляду, основ національної самосвідомості. Ці твори формують моральні цінності та естетичні почуття, закладають основи любові до праці, рідного краю, основи патріотизму. Перебування дітей старшого дошкільного віку під впливом творів декоративно-ужиткового мистецтва потрібно для формування її подальшої активної життєвої позиції, працелюбності, творчості, відданості своїй державі.

У педагогічній науці декоративно-ужиткове мистецтво розглядається як важлива художня та навчальна цінність, що виконує численні функції – пізнавальну, комунікативну, естетичну тощо та впровадження його у освітньо-виховний процес, що є досить ефективним у сучасних умовах засобом формування особистості.

Складовими регіональної культури є звичаї, обряди, магічні дійства, народні художні промисли, декоративно прикладне мистецтво. Усі вони є самостійними ланками духовного та матеріального буття людини, які формують її моральне та соціальне обличчя. Саме природність та невід’ємність від людського життя дозволяють визначити ці складові регіональної культури як важливі засоби виховання та розвитку особистості.

Про необхідність якнайбільш широкого використання творів фольклору, декоративно-ужиткового мистецтва тощо зазначено в державних нормативних документах, прийнятих МОН України в останні роки щодо національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ
ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА
ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛІССЯ

2.1. Програма та результати констатувального експерименту

Проблема патріотичного виховання старших дошкільників була проаналізована нами на теоретичному рівні, у тому числі – здійснено аналіз специфіки декоративно-прикладного мистецтва як засобу впливу на духовний світ людини, її моральність, громадянські та патріотичні почуття. Потенціал декоративно-ужиткового мистецтва України використовується у практиці навчальних закладів, різних освітніх ланок. Твори цього виду народного мистецтва широко використовуються і у закладах дошкільної освіти у таких напрямках, як народознавство, художня праця, зображувальна діяльність, соціалізація дітей. Слід окремо вказати на традиційність і дієвість проведення виховних заходів з дітьми, які розповідають дітям про ментальність і духовність життя українців, їхній побут, звичаї, обряди тощо.

З метою практичного вивчення стану патріотично-виховної практики ЗДО за використання різних робіт з різних видів декоративно-прикладного мистецтва Чернігівщини нами було проведено експериментальну роботу. Вона складалася із трьох частин: підготовчої частини, у процедурі якої розроблялися діагностичні матеріали; власне констатувального експерименту; розробки педагогічних умов патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся та методичних матеріалів до кожної із цих умов. Формувальний і контрольний етапи експерименту, у зв'язку із запровадженням військового стану в Україні, викликаного агресією та повномасштабним втручанням

російської федерації стосовно нашої держави, не проводилися.

Базою для проведення констатувального експерименту став ЗДО «Колосок» Вертіївської сільської ради, Ніжинського району, Чернігівської області. До участі в експерименті було залучено 21 дитина старшого дошкільного віку, 14 вихователів і методист даного закладу. Розподіл дітей на групи експерименту не проводився.

Мета констатувального експерименту: вивчення стану практики закладу дошкільної освіти з виявлення ефективності використання творів декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся як засобу патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Завдання експерименту:

- 1) розробити критерії та показники патріотичної вихованості старших дошкільників з включенням виховного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва Чернігівщини;
- 2) виявити на основі експериментальної роботи рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років з урахуванням вищезазначеного потенціалу творів Чернігівського Полісся;
- 3) визначити стан патріотично-виховної практики у ЗДО та вказати на ефективність використання у даному процесі елементів регіональної декоративно-ужиткової культури.

Констатувальний експеримент проводився упродовж лютого-травня 2023 року. Такий розгорнутий період проведення експериментальної роботи був необхідний нам з тим, щоб провести достатню кількість спостережень за проведенням різних форм освітньої і виховної роботи з дітьми передшкільного віку за використання творів декоративно-прикладного мистецтва (у тому числі - стосовно рідного краю) у ЗДО.

Для проведення експериментальної роботи на підготовчому її етапі нами розроблялися й добиралися критерії, показники та методики діагностування. В основу такої роботи було покладено вимоги до мистецько-

творчої та соціально-громадянської компетентності, про що зазначено у державному Стандарті дошкільної освіти [34]. У цьому документі зазначено, що для досягнення компетентності дитини у світі мистецтва важливо розвивати у неї почуття та емоції при взаємодії з різними видами мистецтва (літературного, музичного, театрального, дизайну, декоративно-ужиткового тощо). Дитина дошкільного віку, як зазначається у БКДО, повинні бути обізнаною зі специфікою різних видів мистецтва, визначати ціннісне ставлення до мистецтва та діяльності у цій царині. Важливим видається також сформулювати у дошкільника мотивацію на спілкування з мистецтвом різних видів і жанрів, а також бажання наслідувати кращі мистецькі зразки [32, с. 22].

Також ми спиралися на праці при розробці критеріїв на праці вчених, які здійснювали наукові розробки щодо патріотичного виховання дошкільників, зокрема вчених: І. Беха, А. Богущ, О. Вишневського, К. Журби, О. Захаренко, П. Ігнатенка, В. Киричок, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, М. Стельмаховича, Т. Усатенко, К. Чорної та ін.

В урахуванні специфіки використання творів декоративно-прикладного мистецтва у роботі з дітьми 6-10 років ми послуговувалися працями Р. Захарчук-Чугай [40], Л. Калуської [41; 42], Т. Кара-Васильєвої [43], О. Ковальова [46], С. Матвієнко [70], Л. Олексюк-Казо [84], О. Опалюка [85] та інших вчених. На роботи вищезазначених науковців ми спиралися, розробляючи критерії, показники вихованості патріотизму у дітей передшкільного віку засобами творів декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.

Нами були розроблені наступні критерії та їхні характеристики щодо патріотичної вихованості старших дошкільників засобами творів декоративно-ужиткового мистецтва.

Емоційно-мотиваційний критерій. Логікою розробки даного критерію є визначення важливості емоційного реагування дітей на специфіку народного декоративного мистецтва; красу, оригінальність його творів. Період старшого дошкільного дитинства – час, коли діти виявляють

непідробний інтерес до життя людей, їхніх стосунків, художньої спадщини тощо. дитина 6-7 років здатна ідентифікувати себе як носія національної культури та пишати даним актом. Емоції розглядаються психологами (І. Бех, О. Кононко, Т. Піроженко та ін.) як дієвий психологічний інструмент, який пов'язує процес мислення із чуттєво-предметною діяльністю людини. Під час спілкування з творами мистецтва дитина не тільки пасивно споглядає на представлене, але й визначає свою оцінну позицію. Для дітей дошкільного віку така позиція може бути на рівні «подобається – не подобається», проте за умови розширення життєвого та художнього досвіду дитини вона визначає усе більш виражене ставлення щодо аналізу творів мистецтва, рефлексування на їх красу, своєрідність тощо.

Показники критерію: емоційність сприймання творів декоративно-прикладного мистецтва; вмотивованість на спілкування з цими творами у процесі народознавчої та художньо-творчої діяльності.

Методика діагностування критерію: спостереження за емоційними проявами дітей під час взаємодії з елементами культури рідного краю (дод. А).

Когнітивний критерій характеризується тим, що у період старшого дошкільного дитинства у малюка закладаються основи знань про родину, рід, рідний край, Батьківщину. Така робота у закладі дошкільної освіти має системних навчальний та виховний характер. Вона проводиться у різних формах навчальної (заняття, екскурсії, бесіди тощо), виховної (свята народознавчі, патріотичні, музично-театралізовані, виховні хвилинки, відвідування музеїв, зустрічі з видатними людьми тощо).

У працях вчених В. Сухомлинського, М. Стельмаховича, Л. Калуської зазначено, що знання та уявлення дітей про їхнє рідне місто або село, рідний край, Батьківщину слугують підґрунтям виховання патріотизму. Через пізнання минулого та сьогодення, історії, культури рідного народу плекаються справжні почуття поваги до малої та великої Батьківщини, свого краю.

Показники критерію: уявлення про патріотизм, про специфіку декоративно-ужиткового мистецтва як виду культурної спадщини українського народу, уявлення про окремі види декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.

Діагностичні методики:

- індивідуальна бесіда з дітьми щодо розуміння ними понять, пов'язаних із патріотизмом (розр. С. Матвієнко) (дод. Б);
- колективна бесіда з дітьми щодо з'ясування обізнаності дітей із народними ремеслами рідного краю (дод. В).

Практичний критерій обумовлювався у його розробці тим, що у Базовому компоненті дошкільної освіти, в освітньому напрямі «Дитина у світі мистецтва» вказується на необхідність визначення дитиною своїх творчих можливостей у різних видах художньо-продуктивної діяльності. У тому числі, це стосується набуття дитиною передавати власні емоції та враження від спілкування з творами великої естетичної дії, творами народного, сучасного мистецтва тощо. У працях В. Котляра, С. Матвієнко, Н. Луцан, Г. Сухорукової, Н. Голоти, О. Дронової, Л. Янцур та ін. дослідників визначено, що побачені дитиною образи елементів культури рідного краю повинні відтворитися в її власній художньо-продуктивній діяльності. Нам прийнятна думка О. Половіної про необхідність практичного підходу до забезпечення мистецько-творчої компетентності дитини [97, с. 46].

Показники критерію: здатність до втілення елементів, притаманним творам народного декоративного мистецтва Чернігівщини.

Цей критерій *діагностувався* за використання методик:

- 1) «Знайди помилку»(за В. Лаппо) (дод. Г);
- 2) «Робота за картками» (розроблено Н. Охріменко) (дод. Д).

Таким чином, на основі проведеної попередньо наукової роботи щодо з'ясування сутності декоративно-ужиткового мистецтва, його видів, регіональної специфіки щодо визначення найбільш характерних елементів стосовно окремих видів цього мистецтва нами було розроблено критерії та

їхні показники.

Перейдемо до висвітлення результатів проведення вищезазначених елементів діагностичної роботи щодо з'ясування рівня патріотизму у дітей передшкільного віку за використання потенціалу декоративно-прикладного мистецтва Чернігівщини.

За *емоційно-мотиваційним критерієм* нами було проведено спостереження за емоційними проявами дітей під час їхньої взаємодії із творами регіональної спадщини народних ремесел. Ми запланували проводити такий вид дослідницької роботи у процесі різних форм організації життєдіяльності дітей передшкільного віку: на занятті з народознавства, у процесі відвідування міні-музею рідного краю, який створено у закладі дошкільної освіти, а також у вільній діяльності дітей у другу половину дня. Добір таких різних форм організації освітньо-виховної з дітьми та аналіз специфіки їхньої самостійної роботи з використанням спрямованості роботи на взаємодію з творами народних ремесел рідного краю, на нашу думку, більш повно розкрити специфіку використання педагогами садка патріотичного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва та його вплив на виховання у дітей засад патріотизму.

На заняттях з народознавства (спостереження проводилося на 3-х заняттях) розглядалася центральна тема «Мій рідний край». До неї входили дані стосовно розташування рідного для дітей містечка на карті Чернігівщини, а усього краю – на мапі держави. На цих заняттях розглядалися теми щодо традицій рідного краю та народних ремесел. Поряд з основами народознавства вихователь спрямовував роботу стосовно патріотизму, любові до рідного краю та Батьківщини.

Ми з'ясували, що переважна більшість дітей активно включаються до заняття їх цікавлять матеріали, які включає до роботи педагог щодо висвітлення особливостей (географічних, народознавчих). Майже 66% дітей активно, із задоволенням включалися до перегляду запропонованих відеоматеріалів про рідне містечко (ці матеріали укладено вихователями

ЗДО). Також діти переглядали добірку друкованих та фото матеріалів про традиційні ремесла Чернігівського Полісся. Однак, переважна більшість (45% від загальної кількості у групі) старших дошкільників після перегляду матеріалів все ще не визначали активності в обговоренні побаченого.

Отже, переважна більшість дітей, які брали участь в експерименті, як виявило проведене нами спостереження, виявляють бажання взаємодіяти з творами народного мистецтва рідного краю, проте не підкріплюють такі наміри стосовно активності в обговоренні побаченого, висловлювання своєї думки про своєрідність та красу виробів народних майстрів Чернігівщини. Частково ми можемо обґрунтувати такий стан справ відсутністю достатнього обсягу знань у дошкільників щодо своєрідності, неповторності народних ремесел рідного краю.

Результати розподілу дітей 6-7 років за емоційно-мотиваційним критерієм патріотичної вихованості з урахуванням регіональної художньо-культурної складової надано у табл. 2.1:

Таблиця 2.1

Розподіл старших дошкільників за емоційно-мотиваційним критерієм патріотичної вихованості засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	6	29
<i>достатній</i>	8	38
<i>низький</i>	7	33

Когнітивний критерій. Після проведення *індивідуальної бесіди* з вихованцями старшої групи садочка ми отримала такі результати. 70% опитуваних пов'язали поняття «Батьківщина» з Україною, решта дітей – зі своїм рідним селищем. Усі діти правильно відповіли, що слово батьківщина має в основі корінь «батько» або «батьки», отже тісно пов'язана з рідною

домівкою, селищем, рідним краєм.

Оскільки велика кількість дітей вказала на приналежність поняття батьківщина до нашої країни, ми уточнили, хто із майбутніх школярів відчуває себе громадянином України. На це питання, які на наступне, яке стосувалося визначення дітьми їхньої патріотичної позиції, також ствердно відповіли усі вихованці старшої групи ЗДО.

Проте, на наступне питання щодо турботу про гарне майбутнє їхнього рідного селища 55% дітей 6-7 років утруднилися надати розгорнуту відповідь: які саме заходи їх зацікавили у проведенні з тим, щоб вони виловили свою громадянську позицію. Діти переважно пригадали День садочка, де вони допомагали вихователям і батькам у проведенні прибирання території садка. Такі заходи улаштовуються у закладі дошкільної освіти спільною толокою щомісячно. Головна ідея – згуртувати спільноту дорослих і дітей навколо корисної справи – упорядкування й покращення території садочка. Вочевидь, діти запам'ятали цей спільний захід, визначили його доцільність щодо покращення території їхнього садка – висаджування дорослими квітів, кущів, допомога дітей у розбудові клумб та рабатов тощо.

Підсумовуючи відповіді на питання індивідуальної бесіди, 60% респондентів вказали на те, що вони б хотіли взяти участь у справах щодо покращення стану рідного міста: «щоб дитячих майданчиків у центрі було більше» (Денис А.), «щоб навколо тротуарів було більше дерев, бо улітку буде прохолодніше» (Аня М.).

Отже, з проведеної індивідуальної бесіди з дошкільниками ми з'ясували, що вони гарно розуміють сутність поняття «патріот», пов'язують його із якостями, які повинна мати людина-патріот. Усі дошкільники вважають себе патріотами своєї країни. Проте, стосовно свого рідного краю їхня життєва позиція недостатньо визначена. Основний вплив щодо цього на життєве ставлення дітей до рідного краю визначають громадянські заходи. до яких діти 6-7 років залучаються у садочку.

Розглянемо результати проведено з дітьми *колективної бесіди*, яка

мала на меті визначити обізнаність дітей із народними ремеслами рідного краю. Відповіді малят на питання №1 бесіди стосовно назви рідного краю розподілилися таким чином: Україна – 40% опитуваних, «Чернігівщина – 15% респондентів, Вертіївка – 45% дітей. Як бачимо, достатньо великий відсоток дошкільників 6-7 років не надаються точної відповіді на визначення поняття «рідний край», плутаючи його із більш широким – Батьківщина, Україна.

У відповіді на питання №2 стосовно інших міст та селищ, у яких були діти, вони називали ряд ближніх сіл, містечок, а також Чернігів та Київ. Нажаль, діти не змогли надати цікавих фактів участі в екскурсіях, цікавих подіях, що ми пояснюємо карантинними заходами у попередні роки та запровадженням особливого, військового режиму в Україні, пов'язаного з російською агресією проти нашої держави в останній рік перебування дітей у ЗДО. Уточнюючи попереднє питання, ми засовували у малят, хто такі народні умільці. Усі діти вказали, що це люди, які створюють красиві корисні речі своїми руками, «це трудівники» (Сашко Л.). З тим, на наступне питання №4 «Які види народного мистецтва є у вашому рідному краї?» тільки 45% опитуваних назвали вишивку, 33% респондентів зазначили гончарів. Решту видів народно-ужиткового мистецтва діти називали за допомоги дорослого, за навідних питань.

Важливим елементом народознавчої роботи зі старшими дошкільниками визначається знання ними видів українських народних ремесел і регіональних особливостей в окремих із них. Як правило, така робота стосується гончарства, вишивки, писанкарства, витинання.

З перерахованих нами видів декоративно-прикладного мистецтва рейтинг обізнаності дітей 6-7 років із їхніми регіональними особливостями визначився наступним чином (табл. 2.2):

Рейтинг обізнаності дітей 6-7 років специфікою окремих видів декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся

Вид декоративно-ужиткового мистецтва	Рівні обізнаності дітей старшого дошкільного віку специфікою видів декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся (надано у % від загальної кількості дітей, присутніх на занятті)		
	<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>низький</i>
вишивка	33	48	19
ткацтво	10	22	68
писанкарство	30	44	26
витинання	5	15	80

Як засвідчують дані таблиці, найбільш відомими для малят є такі види народних ремесел, як вишивка та писанкарство; менш знайомі вони із регіональними особливостями витинання й ткацтва. Ми можемо пояснити такий стан щодо знань дітей особливостями регіональних ремесел тим, що на заняттях з народознавства, образотворчого мистецтва та художньої праці більшою мірою звертається увага педагогами саме на ці види декоративно-прикладного українського мистецтва.

Усі діти зазначили, відповідаючи на питання №5 колективної бесіди, що їм подобаються ті вироби, які створюють народні умільці, проте серед лідерів уподобань дітей виявилось гончарство та писанкарство. Лише 25% опитуваних малят зазначило, що хотіли б пов'язати свою подальшу долю із роботою у галузі народних ремесел. Переважна більшість респондентів вказала на те, що вони люблять «працювати руками» (Софія Я.), проте вбачають себе сучасними дизайнерами.

Діти не змогли чітко вказати, які саме характерні особливості

орнаментики вишивки Північного Полісся відтворені у роботах місцевих майстринь. Найбільшу кількість правильних та самостійних відповідей було отримано педагогом стосовно добору кольорів у традиційній вишивці Чернігівщини. З таким завданням упоралося майже 70% майбутніх першокласників.

Отже, на підставі результатів проведеної з малятами колективної бесіди можна зробити висновок, що діти, у цілому, мають достатній обсяг знань та уявлень стосовно ремесел українського народу. Проте, вони слабо орієнтуються у тому, які саме види декоративного народного мистецтва є розповсюдженими у їхньому рідному краї, чим визначається їх специфіка. З тим, що такі знання дітей старшого дошкільного віку є достатньо опосередкованими, у них недостатньо сформовані уявлення про художню культуру рідного краю. Це негативно впливає на формування у дітей патріотичних почуттів, гордості за свій край, його умільців.

Нижче наведені результати розподілу старших дошкільників за когнітивним критерієм патріотичної вихованості засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся, що надано у табл. 2.3:

Таблиця 2.3

Розподіл дошкільників 6-7 років за когнітивним критерієм патріотичної вихованості засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	4	19
<i>достатній</i>	8	38
<i>низький</i>	9	43

Надамо результати та здійснимо їхній аналіз щодо перевірки **практичного критерію** патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. З отриманих даних за діагностичною методикою **«Знайди**

помилку» (авт. В. Лаппо) ми визначили наступне. За першим завданням методики, яке стосувалося знаходження малюнків декоративного малювання, здійснених дітьми ми встановили, що без помилок з цим завданням упоралося лише 15% дітей групи. Незначні помилки, які стосувалися, наприклад Косівського розпису у запропонованих зразках творів, допустило 43% респондентів. Решта дітей взагалі не включилася до виконання завдання або потребувала суттєвої допомоги експериментатора.

Приблизно такі ж результати ми отримали й стосовно виконання старшими дошкільниками другої частини запропонованої методики. Найкраще діти орієнтувалися у петриківському та опішнянському розписах. Те, що стосувалося декоративного розпису, який характерний для ужиткового мистецтва інших регіонів України, становить великі складнощі для майбутніх школярів.

Для отримання більш якісних результатів щодо використання елементів декоративно-прикладного мистецтва Чернігівського краю нами було проведено *методику «Робота за картинками»* (за Н. Охріменко). Експериментальна робота проводилася за 2-ма завданнями з картинками та використанням супроводжувальних питань до них щодо з'ясування знань та уявлень дітей про видатних людей, елементи художньої культури, традиції їхнього рідного міста (села).

За виконання першої частини методики, яка стосувалася виявлення знань дітей про елементи регіональної культури нами з'ясовано, що діти достатньо добре орієнтуються в тому, які видатні митці жили в їхньому краї. Першорядно діти назвали імена М. Гоголя, Л. Глібова, С. Шишка, з творчістю яких їх знайомили на заняттях. З цим завданням безпомилково впоралося 25% респондентів, 40% учасників експерименту потребували невеликої допомоги. Решта дітей не впоралася з цим завданням.

За другою частиною завдання, дітям пропонувалися зразки ужиткового мистецтва їх рідного міста (села) або краю, надавалися варіанти стосовно запропонованого виду мистецтва щодо традиційної культури іншого регіону

України. З цим завданням безпомилково упоралося 20% старших дошкільників, невеликої допомоги у виконанні потребувало 25% дітей. Решта учасників експерименту не змогла самостійно виконати запропоноване завдання. Найбільшу складність для дітей, як було з'ясовано нами, становили зразки різьблення по дереву, декоративного розпису та витинання.

Таким чином, ми встановили, що діти добре орієнтуються у тому інформаційному матеріалі, який надається їм на заняттях й закріплюється в опитуваннях. Те, що в останні роки практично не проводиться з дітьми екскурсії до музею, зустрічі з виданими митцями краю, негативно позначається на набутті дітьми знань про культурну своєрідність рідного для них краю.

Результати розподілу дітей 6-7 років за практичним критерієм патріотичної вихованості надано у табл. 2.4:

Таблиця 2.4

Розподіл старших дошкільників за практичним критерієм патріотичної вихованості засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	4	19
<i>достатній</i>	8	38
<i>низький</i>	9	43

На основі узагальнення результатів, отриманих нами після проведення усіх діагностичних методик щодо виявлення рівня сформованості патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку нами виявлені наступні рівневі характеристики сформованості даної особистісної якості. Вони представлені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся за результатами констатувального експерименту

Рівні	Критерії						Всього	
	емоційно-мотиваційний		когнітивний		практичний			
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
<i>високий</i>	6	29	4	19	4	19	5	22
<i>достатній</i>	8	38	8	38	8	38	8	38
<i>низький</i>	7	33	9	43	9	43	8	40

З аналізу отриманих кількісних даних, наведених у таблиці 2.5. визначається, що менше, ніж $\frac{1}{4}$ вихованців старшої групи набули необхідних до віку знань, явлень про свій рідний край, його культуру, пишаються його художньою, історико-культурною своєрідністю. Приблизно по 40% майбутніх школярів мають ті чи інші проблеми щодо пізнання рідного краю, пов'язані із невеликим власним досвідом роботи з елементами художньої культури регіону, рідного краю. Це ж стосується необхідного до віку обсягу знань про своєрідність історії, культури рідного краю, його місце серед інших регіонів України, чого вимагає БКДО щодо соціально-громадянської компетентності випускника закладу дошкільної освіти.

За результатами проведення усіх методик діагностичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку (на констатувальному етапі експерименту) нами було виявлено три рівні їх патріотичної вихованості засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся.

Високий рівень характеризується наявністю у дітей знань у відповідності до програмового змісту. Вони виявляють стійку відповідно до віку патріотичну позицію, люблять свій край, народ, країну та пишаються ними. Діти цього рівня уміють вільно спілкуватися про самобутність свого

краю, вони цікавляться даними про його культурну та історичну своєрідність та пишаються ним. Дошкільники виявляють ініціативність у взаємодії з творами регіонального декоративно-ужиткового мистецтва; прагнуть до спілкування з творчими людьми свого села (міста). Виявляють стале бажання що втілення мотивів Чернігівського Полісся в зображувальній діяльності та художній праці. Виявляють творчість, самостійність у роботі, здатність до оригінальних рішень.

Достатній рівень наявний у старших дошкільників, які засвоїли необхідний обсяг програмових знань про українську культуру, проте не можуть чітко вказати на те, що характеризує її регіональні особливості. Діти цього рівня займають стійку патріотичну позицію, проте не можуть аргументовано розкрити її. Їхні знання про декоративно-ужиткове мистецтво несистематичні, через відсутність стійкого інтересу до вивчення окремих аспектів регіональної культури діти іноді виявляють індиферентне ставлення до роботи з творами декоративно-ужиткового мистецтва краю. Визначають позитивне сприйняття творів регіонального народного мистецтва, проте не виявляють щодо цього творчість та ініціативність. Практична діяльність характеризується залежністю від емоційного стану та уподобань.

Низький рівень патріотичної вихованості характерний для дітей, які мають фрагментарні знання про національну культуру, у них практично відсутні знання про культурні особливості рідного краю. Дошкільники вважають себе патріотами, проте їхня громадянська позиція зовсім не визначена. Вони не можуть визначити, до яких корисних справ на благо громади, інших людей бажають долучитися. Вони не визначають власної ініціативи щодо взаємодії з елементами художньої культури рідного краю, його народними ремеслами. Інтерес до участі у краєзнавчих заходах часто обумовлений настроєм, цікавістю до окремою тематики заходів тощо. Слабко орієнтуються у видах декоративно-ужиткового мистецтва, не виявляють бажання втілювати його елементи у власній творчій діяльності.

У межах констатувального експерименту нами також було проведено ряд діагностичних заходів з педагогами закладу дошкільної освіти щодо з'ясування ефективності використання ними потенціалу декоративно-прикладного мистецтва у патріотичному вихованні дітей. Розкриємо більш детально отримані результати.

Метою проведення *анкетування педагогів* (дод. Е) садочка було з'ясування ставлення вихователів до проблеми патріотичного виховання дошкільників та основ їхньої професійної діяльності щодо цього. Анкета складалася з двох блоків питань, логіка добору яких викладена вище.

Зазначимо, що усі педагоги ЗДО визнають важливість патріотичного виховання дітей як першорядне завдання освіти. Вони вказали на те, що усі запропоновані нами чинники: виховання у родині, вплив музейного та спеціально організованого середовища національно-патріотичного виховання є дуже важливими для правильної, ефективної реалізації завдань щодо закладання у дітей засад патріотизму. Вихователі вказали, що серед методів реалізації зазначеного процесу вони використовують як традиційні, що добираються стосовно різних форма освітньо-виховної роботи з дітьми, так і новітні, як метод проєктів, метод віртуальної екскурсії, метод занурення в культурне середовище тощо.

Педагоги зазначили одностайно, що велику увагу патріотичному вихованню дітей вони приділяють як на заняттях, так і позазаняттєвій діяльності. Рейтинг найбільш ефективних форм організації життєдіяльності щодо формування патріотичних почуттів у дошкільників за анкетуванням вихователів визначено наступним чином (надано % визначення кількості відповідей на питання від загальної кількості учасників анкети) (діагр. 2.1)

Діаграма 2.1. Рейтинг визначення вихователями ефективності форм патріотичного виховання дошкільників

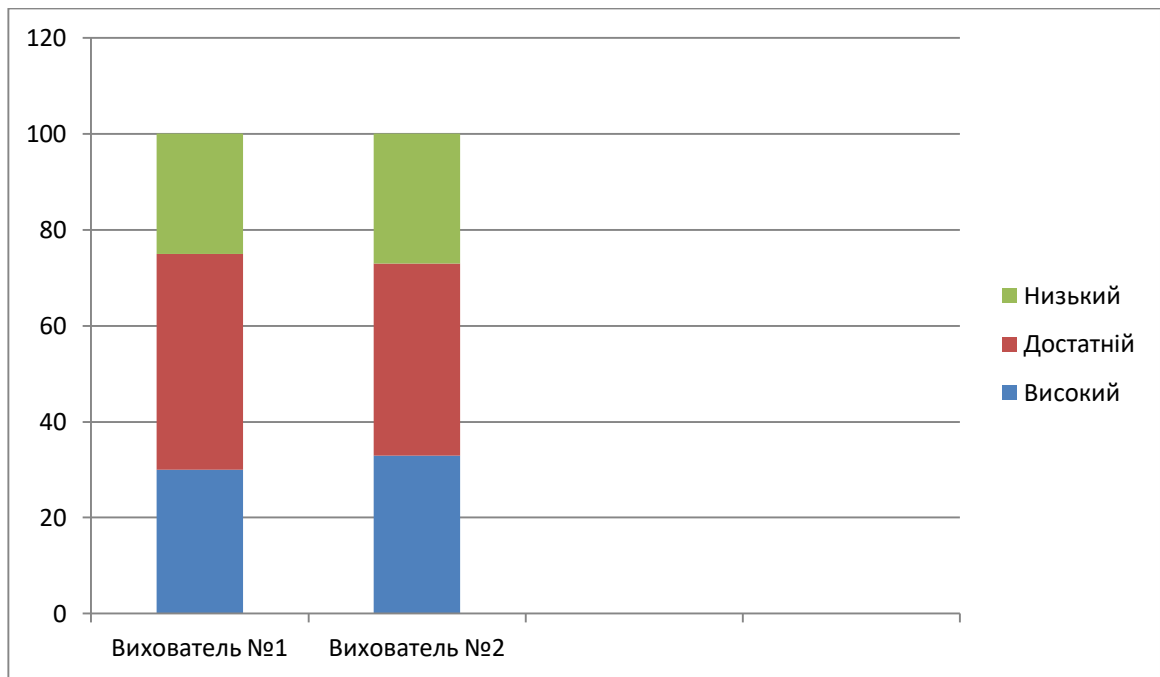
Як визначається з даних діаграми, більш високі позиції у рейтингу займають такі форми роботи з дітьми як заняття, виховні заходи та відвідування музеїв. Достатньо високо педагоги садочка оцінили патріотично виховні можливості щодо зустрічі дошкільників з видатними людьми села або міста. Найнижчу позицію займає екскурсійна форма роботи, поступаючись з тим заняттям дітей художньою працею. Вочевидь, на таке ставлення вихователів до ефективності проведення екскурсій спонукало запровадження карантинних заходів в організації освітнього процесу у ЗДО.

Усі педагоги садка вважають декоративно-ужиткове мистецтво дієвим засобом залучення дітей до основ національної культури, виховання у них патріотичних почуттів. Вихователі зазначили, що усі елементи української культурної спадщини позитивно впливають на формування національної свідомості дітей. З відповідей педагогічних працівників ЗДО на питання, укладених у блоці №2 нашої анкети, ми більше дізналися про методичні основи їхньої професійної діяльності з формування основ патріотизму у вихованців садка. Так, лише 66% анкетованих визначили, що вони повна

володіють методикою виховання засад патріотизму у дітей, решта вказала на те, що відчують потребу в удосконаленні знань і технологічних умінь у даному напрямі роботи з дошкільниками. У відповіді на наступне питання, яке стосувалося оцінювання вихователями якості роботи з формування патріотизму у дітей дошкільного віку ми отримали наступні кількісні результати (діагр. 2.2)

Уточнення на це питання ми отримали з відповідей педагогів на наступне питання анкети, яке визначало оцінювання вихователями рівня сформованості у дітей їхньої групи засад патріотизму. Дані діаграми стосуються кількісного визначення рівневості тільки щодо вихованців старшої групи (діагр. 2.3):

Діаграма 2.3. Рівневе визначення вихователями старшої групи вихованості основ патріотизму у дітей 6-7 років

За наступною діагностичною методикою, – *бесідою з вихователями* (дод. Є), – ми з'ясували, якою мірою використовується регіональне декоративно-ужиткове мистецтво у роботі з дошкільниками. У запропонованих семи питаннях простежувалося вивчення експериментатором методичних засад діяльності вихователів щодо роботи у вищезазначеному напрямі.

Педагоги садка вказали, що діти розуміють поняття патріотизм, визначають своє ставлення до нього на заняттях, у спеціальних виховних бесідах тощо. З тим, щоб відкрити для дітей світ культури рідного для них краю, його народних ремесел, усі педагоги вказали на те, що проводять широкий спектр заходів. Серед них: зустрічі з народними майстрами, перегляд фотоальбому «Ремесла мого краю», віртуальна екскурсія краєзнавчим музеєм Чернігова, перегляд відеодобірок щодо специфіки окремих із видів ужиткового мистецтва, заняття з народознавства тощо.

Педагоги вказали, що за часів карантинного режиму роботи ЗДО вони практично не відвідують з дітьми місцевий краєзнавчий музей. За тієї ж

причини практично не оновлюються експонати музею ЗДО. Народознавчий осередок старшої групи містить багато матеріалів, проте вони не систематизовані під регіональний аспект. Вихователі зазначили, що й у попередні роки вони не часто змінювали експозицію народознавчого осередку через брак автентичних експонатів. Батьки, на прохання педагогів, часто приносять до музею садка сучасні вироби, стилізовані «під старовину». Ці вироби не завжди передають справжність, автентичність елементів народного мистецтва Чернігівського регіону.

Ми з'ясували, що у садку поки що не поширена практика проведення з дітьми віртуальних екскурсій або інших форм краєзнавства. Потребують оновлення й засоби для проведення занять з ручної праці. Наприклад, рамка для ткання, за допомогою якої дітям показували прийоми роботи ткацького верстату, демонстрували твори килимарства Чернігівщини.

З тим, усі педагоги відзначили, що діти достатньо вмотивовані у взаємодії з елементами як національної культури, так і народними ремеслами їхнього рідного краю. Великі складнощі педагоги відчувають стосовно засобів ознайомлення дітей з декоративно-прикладним мистецтвом нашої частини Полісся, доббором цікавих форм та технологій такої краєзнавчої роботи.

Таким чином, на основі отриманих результатів проведеного констатувального експерименту, їхнього кількісного та якісного аналізу нами було виявлено три найбільш суттєві педагогічні умови щодо забезпечення ефективності процесу патріотичного виховання старших дошкільників засобами видів регіонального декоративно-вжиткового мистецтва.

2.2. Педагогічні умови патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся

За результатами проведеного нами констатувального експерименту ми з'ясували, наскільки ефективним є процес формування у дітей основ патріотизму з включенням такої регіональної складової, як народне мистецтво, ремесла, культура рідного краю. Ми вважаємо, що на сучасному етапі реформування дошкільної освіти в Україні, посилення уваги до плекання покоління справжніх патріотів української держави, дана ланка педагогічної роботи є дуже актуальною.

З урахуванням праць Т. Анікіної, Н. Бондаренко, М. Качур, В. Лаппо, С. Матвієнко, Н. Охріменко, В. Прокопчука та ін. науковців ми переконані, що роль культури рідного краю у роботі з дошкільниками не набула належного значення. Проте, кожний із регіонів єдиної, цілісної України має свою самобутню історію, особливості культурного розвитку у далекому та більш близькому минулому, у сьогоденні.

Саме тому ми, проаналізувавши отримані результати щодо запровадження діагностичних методик на констатувальному етапі експерименту з'ясували, що у закладі дошкільної освіти не достатньою мірою використовується потенціал регіонального декоративно-ужиткового мистецтва. Робота з дітьми проводиться опосередковано, більшою мірою акцент у ній здійснюється на загальноукраїнській культурі, у контексті народознавчої роботи. Проте, нагальним визначається поглибити той напрям освітньої роботи, який би розкрив дошкільникам специфіку культури рідного для них краю.

На основі визначення достатньої ефективності процесу національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку з урахуванням означеної складової регіональної культури нами було виявлено три найбільш суттєві педагогічні умови патріотичного виховання майбутніх школярів

засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського краю. Розкриємо ці умови більш детально.

Перша педагогічна умова. *Забезпечення компетентності педагогів ЗДО щодо використання виховного потенціалу регіонального декоративно-ужиткового мистецтва у роботі з дітьми.*

Ознайомлення дітей із довкіллям, рідним краєм – важливий аспект професійної діяльності вихователя. На сьогодні визначається важливим дотримання вимог Базового компоненту дошкільної освіти щодо формування у дитини необхідної до віку соціально-громадянської компетентності [34; 53]. Її основи логічно перетинаються з початком формуванням у дитини такої особистісної якості, як патріотизм.

У працях А. Богуш [10], Н. Гавриш [22], К. Крутій [23], О. Максимової [66] визначено методику такої роботи за віковими групами. Вихователь за роки перебування дитини у ЗДО має сформуванати у дитини знання про свій рід, родовід, рідке місто – село, його історичну, культурну своєрідність та приналежність до рідного краю, рідної країни.

Формування готовності педагогів до певного аспекту педагогічної роботи – це, перш за все, накопичення відповідних до виду діяльності знань, умінь та навичок. Якщо говорити про використання елементів культури рідного краю у роботі з дітьми, від вихователя вимагається знання їх специфіки й того, яким чином вони використовувалися у минулому, а також у сучасній прикладній діяльності. Не можна не погодитися з думкою О. Ковальова стосовно того, що педагог, працюючи з молодим поколінням, має зацікавлювати його до пізнання специфіки регіональної культури, беручи участь у практичній роботі, слухаючи відповідну інформацію тощо.

Як зазначає О. Максимова, в основі такої роботи лежить методика народознавства, якою повинен глибоко володіти фахівець дошкільної освіти, знати теоретичні засади, вільно орієнтуватися у сучасних підходах до організації роботи з дітьми тощо [66]. С. Матвієнко запропонувала шляхи використання регіональної культури в удосконаленні фахової підготовки

майбутніх вихователів [69, с. 161]. Зокрема, йдеться про посилення такої роботи шляхом опанування фахівцями спецкурсів, участі у формах підвищення кваліфікації, створення єдиного міського краєзнавчого проєкту для освітніх закладів тощо [71, с. 38].

Друга педагогічна умова. *Дотримання вихователем методики роботи в ознайомленні дітей з різними видами народних ремесел рідного краю*

Науковцями запропоновано систему роботи щодо ознайомлення дітей дошкільного віку з народними ремеслами, яку доцільно покласти в основу роботи щодо патріотичного виховання дітей за використання елементів регіональної культури. Ґрунтовну методику щодо ознайомлення дітей дошкільного віку із народними ремеслами як видами декоративно-ужиткового мистецтва запропонувала Л. Калуська [41; 42]. Нею розроблено завдання, зміст, систему роботи за основними видами означеного мистецтва, а саме: ткання, вишивання, різьбярство, кераміка, вишивка, витинання тощо. У проведенні такої роботи з дітьми Л. Калуська звертає особливу увагу на використання такої форми роботи, як заняття художньою працею [41].

Організацію роботи щодо ознайомлення малят з видами ужиткового мистецтва рідного краю рекомендовано за такими етапами активізації діяльності дітей: пізнавальним, емоційно-змістовим, художньо-діяльним.

На першому із цих етапів рекомендовано надавати знання, інформацію про особливості самого декоративно-ужиткового мистецтва, його види. Необхідно також зазначати дітям, чи характерне дане ремесло стосовно рідного для них краю, які вироби створюють народні умільці у даному виді мистецтва. Другий етап проведення ознайомлювальної роботи з декоративно-ужитковим мистецтвом краю реалізує завдання щодо розвитку у малят здатності до художньо-творчого переживання від спілкування з творами народного мистецтва. Також важливо викликати у старших дошкільників співпереживання від роботи з творами, формувати у дітей морально-етичні уявлення, необхідні до віку.

Як зазначає Л. Калуська, третій етап характеризується практичною

реалізацією засвоєних малятами знань як про українські народні ремесла, так і ті з них, які є найбільш поширеними у місцевості, де вони зростають. На цьому етапі старші дошкільники мають набути елементарних навичок виготовлення виробів у певному виді декоративно-вжиткового мистецтва (наприклад, гончарства, писанкарства, розпису) [42, с. 33].

Методика складається з комплексу методів і методичних прийомів. Вони скеровані щодо забезпечення ефективності засвоєння дітьми знань народних промислів, традицій праці, звичаїв, моральних норм у виробництві. Також важливим визначається формування емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до продуктів праці наших предків та народних майстрів сьогодення. Знайомство дошкільників з видами цього мистецтва здійснюється у кілька етапів. Перший етап являє собою надання малюкам узагальнених уявлень щодо повсякденної культури українців. Слід скерувати дітей на усвідомлення природного розуму, таланту, наших пращурів. Вони виявляли працьовитість, створювати функціональні, а також красиві речі. Майстри минулого та сьогодення вміли робити своїми руками різні види побутових речей, визначаючи у виробах естетичний смак і почуття краси.

На другому етапі організації роботи з ознайомлення старших дошкільників із різновидами декоративно-вжиткового мистецтва слід надати уявлення про його регіональні особливості. Таку специфіку ми визначаємо у колірній гамі виробів, способах і прийомах виготовлення, а також у декоруванні. Для третього етапу вищезазначеної роботи важливо надати малятам більш конкретизовані знання щодо звичаїв, традицій рідного для них краю. А у контексті такої роботи – вказати на окремі види народних промислів, які є найбільш характерними для певної місцевості. -75% підкориговано

Третя педагогічна умова. Створення середовища взаємодії дошкільників з культурою рідного краю

А. Богуш зазначає, що «найбільш ефективними засобами по ознайомленню дошкільників із довкіллям є: середовище (предметне,

соціальне, мовленнєве, розвивальне, ігрове тощо), природа, ігри, предмети побуту, народні традиції та звичаї, свята, народно-ужиткове мистецтво, художня література, види фольклору, у тому числі – усна народна творчість, технічні засоби навчання, образотворче мистецтво» [10, с. 75].

О. Стаєнна визначала, що для організації пізнавальної діяльності дитини важливим постає створення предметного середовища, обладнаного іграшками, посібниками, іграми тощо [109]. По відношенню до використання у роботі з дітьми старшого дошкільного віку елементів культури рідного краю постає необхідність оснащення народознавчих куточків матеріалами регіональної народної практики. Середовище, базоване на елементах регіональної культури, спрямоване на формування у дітей активного пізнавального ставлення до навколишнього світу предметів, людей, природи.

Ю. Соловійова вказує на те, що ознайомлення із елементами декоративно-ужиткового мистецтва краще здійснювати через живе спілкування з народними майстрами, які виготовляють цікаві роботи, можуть продемонструвати вживу хоча б частину технологічного процесу [106, с. 213]. Також, на думку Ю. Соловійової, вихователь має долучати до процесу спілкування дітей із народними ремеслами фольклор, органічно поєднуючи заняття з народознавства або практичної діяльності дітей з художньої праці з народними піснями, казками, загадками, прислів'ями та приказками [там само].

Важливим є створення такого середовища, яке викликало б інтерес вихованців закладу дошкільної освіти до видів народного мистецтва. Наприклад, дошкільникам подобається за завданням вихователя або у самостійній діяльності оздоблювати візерунками шаблонне зображення предметів побуту або окремих частин одягу з народною вишивкою. З тим, щоб підвищити зацікавленість дошкільників керамікою, доцільно організовувати виставки гончарних виробів. Це можуть бути у тарелі, кухлі, чашки тощо. Також можливо сполучати відвідування виставки із загадуванням й відгадуванням загадок про вироби з глини. У самостійній

роботі дітей спрямовуються на втілення отриманих вражень через інсценування за їх допомогою сюжетів народних казок, пісень, а також через створення ігрових ситуацій.

Таким чином, нами було визначено та теоретично обґрунтовано три педагогічні умови щодо використання потенціалу видів регіональної культури у патріотичному вихованні старших дошкільників. На їх основі буде запропоновано систему роботи з дітьми та вихователями щодо більш ґрунтовного запровадження видів декоративно-прикладного мистецтва до процесу патріотичного виховання дітей 6-7 років.

2.3. Методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся

Відповідно до порушеної проблеми дослідження, нами було здійснено пошук ефективної технології використання культури рідного краю у практиці дошкільного навчального закладу. На нашу думку, в організації роботи даного напрямку, найважливішим визначається використання засад педагогічного процесу – форм, методів й оптимальних умов залучення дитини дошкільного віку до культурних цінностей рідного краю.

Аналіз наукових джерел виявив, що сформованість відношення до культури рідного краю значною мірою залежить від опанування знаннями про цю проблему. Водночас, діти й педагоги, залучені до експерименту, засвідчили недостатність та застарілість знань стосовно самотності культури їхнього регіону.

Підсумкові дані констатувального експерименту засвідчили, що досягнення позитивної динаміки у справі ефективного використання елементів регіональної культури у практиці ЗДО можливе за умови систематичного та послідовного збагачення знань дітей, педагогів і батьків

про культурну самобутність рідного краю.

Саме тому виникла потреба у створенні матеріального забезпечення задля підвищення ефективності використання культури рідного краю у закладі дошкільної освіти. На нашу думку, слід вказати й на необхідність створення спеціальної програми ознайомлення дітей старшого дошкільного віку зі специфікою регіональної культури. Окрім цього, ефективність роботи по запровадженню елементів культури регіону у практику закладу дошкільної освіти цього напрямку пов'язана із проведенням методичних заходів з вихователями ЗДО щодо підвищення їхньої професійної компетентності з регіональної проблеми; а також у налагодженні форм роботи з батьками по наданню їм краєзнавчих, етнографічних знань та залученню до форм практичної художньо-краєзнавчої роботи.

Розроблена нами робота з дітьми та вихователями ЗДО базувалася на матеріалі регіональних ремесел, традиційної та календарної обрядовості Чернігівського краю.

Проведення експериментальної роботи з дітьми передшкільного віку здійснювалося на загально дидактичних принципах:

- системності, поетапності та послідовності;
- комплексного використання різноманітних елементів культури рідного краю;
- збереженні природного характеру життєдіяльності дитини в осередку дошкільного закладу;
- орієнтації на розвиток творчої активності та самостійності дітей.

Відповідно до *першої педагогічної умови*, яка стосувалася забезпечення компетентності вихователів щодо використання потенціалу елементів культури рідного краю у патріотично-виховній роботі у ЗДО нами було проведено наступні заходи.

Семінар – практикум для вихователів «Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з декоративно-ужитковим мистецтвом Чернігівщини засобами інноваційних технологій».

Мета семінару: поглибити і закріпити знання педагогів про організацію і проведення навчально-виховної роботи з дітьми, щодо використання інноваційних технологій при ознайомленні їх з видами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівщини; вправляти у вмінні добирати форми роботи відповідно до поставлених завдань; удосконалювати аналітичні вміння педагогів; розвивати інтелектуально-креативний потенціал; сприяти формуванню особистісної активної позиції кожного учасника заходу.

Тривалість семінару: 60 хвилин.

Матеріальне оснащення семінару:

- 1) стенди із фотоматеріалами за розділами «Традиційна вишивка Чернігівщини», «Писанка мого краю», «Сучасність гобеленів Полісся. Майстриня Є. Липовецька»;
- 2) супровідний музичний матеріал: «Поліська полька» муз. Є. Карабиця, пісня С. Кабарчука «Моє Полісся», «На Поліссі у нас» муз. П. Човганя, сл. М. Куркача;
- 3) матеріали для роботи над груповими творчими міні-проектами (ватман, аркуші білого та кольорового паперів, фломастери, степлери тощо).

Семінар складався з таких *частин*:

- I. міні-лекція «Роль декоративно-прикладного мистецтва у формуванні національної ідентичності українця» (15 хв.).
- II. Вправа-розминка «Чарівний клубочок» (7 хв.);
- III. Семінарський модуль:
  - 1) Види декоративно-ужиткового мистецтва України (13 хв.)
  - 2) Вправа «Асоціативний куц» (8 хв.)
  - 3) Вправа «Люби і знай свій рідний край» (інтерактивна вправа «Мікрофон») (5 хв.);
  - 4) Обмін думками «Як використовувати елементи регіонального декоративно-прикладного мистецтва у роботі з дітьми» (10 хв);
  - 5) Підсумок семінару.

Задля забезпечення *другої педагогічної умови* щодо дотримання методичних засад ознайомлення дітей з видами регіональних ремесел.

Перш за все, звертаємо увагу вихователів на те, що роботу з ознайомлення дітей із елементами декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю доцільно розподіляти на такі напрями:

- на заняттях із народознавства:
- у формі самостійної художньо-продуктивної діяльності дітей у другу половину дня, наприклад, у їхніх заняттях художньою працею;
- у гуртковій роботі,
- дозвіллевій діяльності з включенням даної тематики тощо.

Грунтовні методичні матеріали щодо ознайомлення дітей із ремеслами народу та регіону надано у працях Л. Калуської. Вона вказує на те, що ознайомчу роботу варто проводити за використання низки методів і методичних прийомів. Наприклад, таких як:

- розгляд ілюстрацій з коментуванням педагога та подальшим обговоренням з дітьми побаченого;
- проведення мистецтвознавчої лекції про сутність національного декоративно-ужиткового мистецтва та його регіональну специфіку;
- проведення дидактичних ігор типу «Що з чого зроблено?», «Вгадай вид народного ремесла», «Розкажи про виріб, який найбільше сподобався»;
- вправляння дошкільників у виготовленні виробу, в якому відтворюються характерні особливості того чи іншого виду ужиткового мистецтва рідного краю.

На забезпечення *третьої педагогічної умови*, яка стосувалася створення середовища для взаємодії дітей з культурою рідного краю, пропонуємо такі форми роботи:

I. Зустріч з народною майстринею вишивки Чернігівщини (інтегроване заняття). *Мета заняття:* розширити уявлення дітей про специфіку вишивки білою гладдю на Чернігівщині; збагачувати знання дітей про вишивку як вид ужиткового мистецтва; розширювати уявлення

дошкільників, пов'язані з культурою, побутом і ремеслами, українців у минулому; ознайомлювати з творчою діяльністю майстрині-вишивальниці; виховувати патріотичні почуття; естетичний смак.

II. Мистецтвознавча лекція «Лялька-мотанка Чернігівщини».

Мета: ознайомити дітей із самобутністю такої української народної іграшки, як лялька-мотанка; ознайомити із короткою історією створення та розповсюдження цієї ляльки на теренах Чернігівського краю; ознайомити із своєрідністю ляльки-мотанки Чернігівщини (шита лялька, лялька на кукурудзяному качані, лялька з обличчям тощо); вчити художньому аналізу запропонованих зразків ляльки-мотанки Чернігівщини; виховувати почуття гордості за культуру свого народу; виховувати почуття патріотизму; формувати основи історичних та культурологічних уявлень у дітей.

На реалізацію третьої педагогічної умови виховання патріотизму у дітей спрямовано створення музейного середовища у закладі дошкільної освіти. Рекомендуємо використовувати новітні форми *музейної педагогіки*, зокрема, такі як:

- 1) музей-клуб (розширює можливості роботи ЗДО з батьками з питань патріотичного виховання);
- 2) музей-вітальня (така форма роботи на базі міні-музею садочка дозволяє проводити зустрічі з народними майстрами, майстер-класи щодо опанування дітьми певних елементарних технік декоративно-ужиткового мистецтва тощо);
- 3) віртуальний музей.

III. Рекомендуємо проводити таку форму музейної педагогіки, як *театралізований квест*. Переваги цього виду роботи у тому, що вона має характер гри й тим близька дітям. Надаємо орієнтовні завдання, які можуть бути використані у заході на тему «Народний одяг рідного краю»:

- дидактична гра-лото «З 10 елементів збери зображення жіночого одягу нашого краю»;
- за допомоги координатора покажи на картонному засобі спосіб

вишивки хрестиком;

- за допомоги координатора покажи, як у минулому зав'язували хустки молоді дівчата тощо.

Таким чином, з метою забезпечення попередньо визначених педагогічних умов виховання патріотизму з дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівщини нами було розроблено відповідне методичне забезпечення. Його характеристику представлено у даному підрозділі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Для практичного вивчення реального стану практики закладу дошкільної освіти щодо патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами регіонального декоративно-ужиткового мистецтва нами було розроблено методичку, що включала у себе два напрями роботи: з дітьми 6-7 років і вихователями ЗДО. У процедурі констатувального експерименту було використано наступні емпіричні методи: педагогічне спостереження; індивідуальна та колективна бесіди з дітьми; методика «Знайди помилку» (за В. Лаппо), робота за картинками» (розроблено Н. Охріменко), анкетування вихователів; бесіда з вихователем.

Задля проведення констатувального експерименту у напрямі роботи з дітьми 6-7 років нами було розроблено та схарактеризовано критерії та показники патріотичної вихованості засобами регіонального декоративно-прикладного мистецтва.

Емоційно-мотиваційний критерій спрямований на визначення важливості емоційного реагування дітей на специфіку народного декоративного мистецтва; красу, оригінальність його творів. Показники критерію: емоційність сприймання творів декоративно-прикладного мистецтва; вмотивованість на спілкування з цими творами у процесі народознавчої та художньо-творчої діяльності. Когнітивний критерій з показниками: уявлення про патріотизм, про специфіку декоративно-ужиткового мистецтва як виду культурної спадщини українського народу, уявлення про окремі види декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся. Практичний критерій виявляв особистісні можливості дитини у різних видах художньо-продуктивної діяльності, у спілкуванні з творами прикладного мистецтва. Показники критерію: здатність до втілення у творчих роботах елементів, притаманним творам народного декоративного мистецтва Чернігівщини.

На основі визначених критеріїв патріотичної вихованості засобами

декоративно-прикладного мистецтва (когнітивного, емоційно-ціннісного, практичного) були схарактеризовані три його рівні відносно дітей передшкільного віку: високий, достатній і низький.

Результати діагностичних методик, отримані нами у напрямі роботи з вихователями ЗДО дали нам наступний результат: усі педагоги зазначають важливість формування в дітей основ патріотизму. Педагоги зазначили, що у роботі вони скеровуються законодавчо-інструктивною базою з питань патріотичного виховання. Використання елементів культури рідного краю традиційно займає достатньо місце у практиці роботи з дітьми як народознавчий напрям такої роботи. Педагоги зазначили, що недостатньою мірою обізнані із специфікою регіональної художньої культури, а також методики проведення освітньої та виховної роботи з включенням регіональної складової.

Педагоги вказали на те, що усуненню вищезазначених недоліків сприяло б проведення методичних семінарів, майстер-класів, тренінгів які б спрямовувалися на удосконалення теоретичних і методичних знань вихователів щодо регіонального декоративного-ужиткового мистецтва. Також це сприяло б, на думку педагогів, оновленню та осучасненню патріотично-виховної практики у ЗДО.

На основі отриманих результатів констатувального експерименту нами було визначено, теоретично схарактеризовано та методично обґрунтовано три педагогічні умови щодо забезпечення ефективності роботи з патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Запропоновано низку форм роботи з педагогами та дошкільниками, які базуються на використанні сучасних форм музейної педагогіки та роботи з творами ужиткового мистецтва у закладі дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведення дослідження з обраної теми ми дійшли до таких висновків:

За першим завданням нами проаналізовано наукові підходи до проблеми патріотичного виховання дітей 6-7 років. З тим, спершу було теоретично з'ясовано, що патріотизм є одним з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури.

У межах реалізації даного завдання було проаналізовано специфіку патріотичного виховання у період 6-7 років життя. Визначено, що у старшому дошкільному віці з'являються новоутворення, що свідчать про можливість і необхідність здійснення спеціальної роботи з патріотичного виховання дітей. Йдеться про формування у дітей моральних почуттів на основі збагачення змісту, зростання усвідомленості, глибини і стійкості емоційних переживань. Моральні та громадянські почуття є вищими почуттями та формуються з розвитком у дитини самосвідомості. Базовим етапом формування у дітей патріотизму у дошкільників слід вважати накопичення дитиною соціального досвіду, що стосується пізнання родинних відносин та традицій, історії та культури рідного краю, життя у своїй Батьківщині, засвоєння прийнятих у суспільстві норм поведінки та взаємовідносин які визначають ментальність українського народу.

В аналізі проблеми, що досліджується, нами було уточнено поняття *«виховання патріотичних почуттів дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю»*. Під ним ми розглядаємо особистісно-орієнтований виховний процес, спрямований на набуття дитиною інтегральної якості, яка характеризує її позитивне емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини, усвідомлення власної причетності до українського етносу та національної культурно-мистецької спадщини, виявляється у пізнавальній і художньо-творчій діяльності.

За другим завданням нами розкрито специфіку патріотично-виховного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва роботі з дітьми 6-7 років. Українське декоративно-ужиткове мистецтво є особливою галуззю художньої діяльності людини й має яскраво виражену національну своєрідність. Цей вид мистецтва має класифікацію на види, кожен з яких яскраво представлений у традиційному побуті українців. Педагогічні можливості народної культури, ужиткового мистецтва, а звідси – й народних художніх ремесел – нескінченні. Народна творчість надає дитині прості, максимально виразні образи, які близькі до його життєвого досвіду, й тим самим надає оптимальну можливість для саморозвитку особистості, формування особистісної культури, духовності, патріотизму.

Декоративно-ужиткове мистецтво – це найдоступніша дитині форма духовності, це перший етап оволодіння нею художнім стилем бачення. Воно є найбільш близьким кожній людині та може стати основою художнього розвитку особистості, оскільки з одного боку, в ньому відбито минуле, а з іншого боку – в народному мистецтві упродовж століть були вироблені творчі методи, які складають основу розвитку сучасної народної творчості. Педагогічна цінність предметів ремесел загострюється у зв'язку із їхньою близькістю, доступністю практично кожній дитині. Вироби народних майстрів дитина зустрічає у себе вдома, бачить на ярмарках, святах та у місцевих музеях.

За третім завданням ми емпірично вивчили рівень патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами регіонального декоративно-ужиткового мистецтва. Ми проаналізували стан практики ЗДО й визначили чинники впливу на ефективність даного процесу. Задля проведення експериментального дослідження нами було розроблено критерії, показники патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-прикладного мистецтва чернігівського Полісся. Емоційно-мотиваційний критерій спрямований на визначення важливості емоційного реагування дітей на специфіку народного декоративного мистецтва; красу,

оригінальність його творів. Показники критерію: емоційність сприймання творів декоративно-прикладного мистецтва; вмотивованість на спілкування з цими творами у процесі народознавчої та художньо-творчої діяльності. Когнітивний критерій з показниками: уявлення про патріотизм, про специфіку декоративно-ужиткового мистецтва як виду культурної спадщини українського народу, уявлення про окремі види декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся. Практичний критерій виявляв особистісні можливості дитини у різних видах художньо-продуктивної діяльності, у спілкуванні з творами прикладного мистецтва. Показники критерію: здатність до втілення у творчих роботах елементів, притаманним творам народного декоративного мистецтва Чернігівщини.

За четвертим завданням ми аналізували отримані у процесі експериментальної роботи результати. З тим, було проаналізовано стан практики експериментального закладу дошкільної освіти щодо визначення ефективності процесу патріотичного виховання дітей 6-7 років. З'ясовано, що усі педагоги садочка визначають стійку громадянсько-патріотичну позицію, спрямовані на якнайкраще проведення роботи з національно-патріотичного виховання дітей. У ЗДО проводиться широкий перелік заходів означеного спрямування, вихователі залучають до даного процесу дітей, батьків, членів громади.

За результатами проведеного з педагогами ЗДО анкетування встановлено, що вони розширили спектр методів проведення патріотично-вихованої роботи, включивши до традиційних такі новітні, як метод проєктів, метод віртуальної екскурсії, метод занурення в культурне середовище. Ми з'ясували, що найбільшу увагу у даному процесі вихователі приділяють таким формам роботи, як заняття, виховні заходи (національно-патріотичні та народознавчі свята, розваги, зустрічі з воїнами, митцями, народними умільцями тощо), відвідуванню музею (музейне середовище садочка та школи).

Проте, робота щодо пізнання дітьми специфіки культури рідного краю,

Чернігівщини, проводиться вихователями переважно у контексті загальноукраїнського народознавства. Педагоги садочка вказали на те, що для проведення вищезазначеної роботи їм бракує відповідних методичних матеріалів, які б стосувалися специфіки самої регіональної культури, а також декоративно-прикладного мистецтва як його складової. Вихователі вказали на те, що їм не вистачає знань щодо типологічних відмінностей окремих елементів культури рідного краю з тим, щоб їх можна було адаптувати до проведення з дітьми різних форм освітньої та вихованої роботи.

Методики, проведені нами у напрямі роботи дітьми 6-7 років засвідчили, що вони мають значний інтерес до вивчення культури свого краю, зокрема, – декоративно-ужиткового мистецтва, проте безсистемність роботи, обмеженість форм і технологій роботи, негативно впливають на їхню взаємодію з народною спадщиною. Дошкільники практично не використовують набуті знання у творчій та продуктивній діяльності.

Нами було визначено та схарактеризовано три рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся (високий 22% дітей, достатній 38% дітей, низький 40% дітей). Те, що переважна більшість вихованців старшої групи не визначає високий рівень патріотизму, засвідчила для нас невідповідність організації патріотичного виховання у закладі дошкільної освіти, вказала на необхідність виявлення тих умов, що сприятимуть підвищенню ефективності даного процесу, а також потребу в розробці низки корекційних педагогічних заходів.

За п'ятим завданням ми розробили та теоретично обґрунтували педагогічні умови патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся. Такими умовами є:

- 1) забезпечення компетентності вихователів щодо використання зразків декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся у патріотичному вихованні дітей 6-7 років;
- 2) дотримання вихователем методики роботи в ознайомленні дітей з

різними видами народних ремесел рідного краю;

- 3) створення середовища взаємодії дошкільників з культурою рідного краю.

Однією із важливих умов ефективної організації процесу патріотичного виховання у ЗДО є компетентність педагогів у проведенні різних ланок такої роботи. З тим, її художньо-краєзнавче спрямування становить специфічний вид роботи, вимагає самовдосконалення педагога у загальних питаннях щодо знання специфіки культури свого краю. Також важливо володіти методичними знаннями та практичними вміннями щодо проведення роботи з дітьми різного віку в їхній взаємодії з елементами регіональної культури.

Важливим визначається дотримання методики проведення заходів, пов'язаних з культурною спадщиною краю з огляду на її розвивальне, освітнє та виховне спрямування. Для кожної із форм роботи з ознайомлення дітей з декоративно-ужитковим мистецтвом з огляду на виховання у них патріотичних почуттів вихователь повинен віднайти елементи зацікавлення, навчання та вправлення дітей у практичному засвоєнні технічних елементів народного мистецтва.

До кожної із запропонованих умов нами було дібрано ряд форм роботи з й коротко анотовано їхні методичні основи. Усі запропоновані методичні елементи визначаються новизною та логікою добору стосовно забезпечення окремої педагогічної умови.

Проведене нами на теоретичному та емпіричному рівнях наукове дослідження проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся не вичерпує глибини обраної проблеми. Наші подальші наукові пошуки пов'язані із вивченням у практиці ЗДО педагогічних умов патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами фольклору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адруг А. Вишивка та гаптування Чернігова другої половини XVII – початку XVIII століть. *Сіверянський літопис*. 2020. С. 36-51.
2. Адруг А. К. Писанки Чернігівщини: історія та сучасність. Чернігів: Чернігівські обереги. 2005. 60 с.
3. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посіб. Львів: Світ, 1993. 272 с.
4. Афанасьєв Ю. Л. Національна культура як предмет професійної діяльності. *Національне виховання: формування світогляду у студентської молоді*: Зб. матеріалів і тез міжвузів. наук. – практ. конф. Рівне: РДК, 1996. С. 13-15.
5. Бех І. Виховуємо патріотизм як почуття і цінність. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 6. С. 4–8.
6. Бех І. Патріотизм має бути дієвим: сучасний підхід до патріотичного виховання. *Дошкільне виховання*. 2016. № 8. С. 2–4.
7. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: Монографія. Київ:Світлич, 2006. С.148.
8. Блудова Ю. О. Формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «теорія і методика виховання». Сєверодонецьк. 2018. 323 с.
9. Богомолова Л., Шевцова І. Мандруємо рідним краєм. Досвід організації краєзнавчої роботи у дитсадку. *Дошкільне виховання*. 2015. №6. С. 26-29.
10. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. Навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Вища школа. 2002. 407 с.
11. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч посіб. К., 2002. 407с.

- 12.Бойко А. М. Український рушник: засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва (на прикладі Полтавського вишиваного рушника) навч.-метод. посібник / А. Бойко, В. Титаренко : Полтава: Верстка, 1998. 72 с.
- 13.Бондаренко Н. Б. Формування духовних цінностей у старших дошкільників засобами регіональної історико-культурної спадщини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук; спец. 13.00.07. Луганськ, 2007. 239 с.
- 14.Борисова Н. А. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку. *Освіта впродовж життя. Таврійський вісник освіти*. 2017. 1(57). С. 53–59.
- 15.Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадському становленні особистості. Київ: СКО «Беркут», 2002. 64 с.
- 16.Будак В. Д., Грищенко С. В. Лощенова І. Ф., Олексюк О. Є. Теоретичний огляд видів національно-патріотичного виховання як складової освітнього процесу. *Теорія і методика професійної освіти*. 2022. Вип. 47. С. 149-143.
- 17.Варава Л. В. Сучасна енциклопедія декоративно-прикладного мистецтва. Донецьк : БАО, 2007. 304 с.
- 18.Великий тлумачний словник української мови / уклад та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009. 1736 с.
- 19.Волошина Н. Філософські погляди на сутність патріотизму як інформаційно-психологічну складову інформаційної безпеки. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2009. № 1 (4). С. 72–75.
- 20.Вугрич В. П. До питання про природу і сутність патріотизму. *Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах: Матеріали звітної науково-практичної конференції*. 1999. Київ. С. 8–12.
- 21.Гавриш І. Художнє краєзнавство як засіб національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Наука. Освіта. Молодь. Умань-*

- 2017: збірник матеріалів X Всеукраїнської студентської наукової конференції з міжнародною участю (м. Умань, 27 квітня 2017 р.) в 3-х ч. Ч. I. / ред. Кол. : В. В. Сокиринська (гол. ред.), А. І. Мельник, І.В. Хоменко та ін. 2017. Умань, ФОП Жовтий О.О. С. 102-104.
22. Гавриш Н. *Моя країна – Україна*. Методична скарбничка вихователя. 2014. №7. С. 4–7.
23. Гавриш Н., Крутій К. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. №8. С. 2–7.
24. Газіна І. О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук; спец. 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. 2008. Київ. 20 с.
25. Гасюк О. О. Степан М.Г. Художнє вишивання. Альбом. Київ: Вища шк. 2014. 31 с.
26. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 теорія і методика виховання. Київ. 2003. 209 с.
27. Гнатюк М. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво: навч.-метод. посібник. 2016. Ч. 1. Ів.-Франківськ : ЯРИНА. 196 с.
28. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
29. Грицишина Т. Стежками рідного краю. *Палітра педагога*. 2003. №2. С. 10-13.
30. Гуцуляк О. Про таємну символіку писанки. *Писанка*. 1994. Ч. 3. С. 12-13.
31. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник. Т.1. /Запаско Я.П. (керівник авторського колективу), Голод І.В., Білик В.І., Кравченко Я.О., Лупій С.П., Любченко В.Ф., Мельник І.А., Чарновський О.О.,

- Шмагало Р.Т. Львів, Афіша. 2000. 364с., 316 іл. – С. 169.
- 32.Денисюк О. М. Формування уявлень у дітей старшого дошкільного віку про історію України: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 2000. 20 с.
- 33.Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. Затвердж. Постановою Кабінету Міністрів України від 30.06 2021 р. за №673. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#n11>
- 34.Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet>– Назва з екрану.
- 35.Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років. 2020. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 441 с.
- 36.Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. Навч. посіб. Київ: Центр навчальної книги. 2020. 392 с.
- 37.Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- 38.Живи, Україно, живи для краси! Національно-патріотичне виховання в ДНЗ. Старший дошкільний вік. Посібник. Харків: Вид-во «Основа». 1-4 с.
- 39.Закон України «Про дошкільну освіту», поточна редакція від 16.07.2019 № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення:).
- 40.Захарчук-Чугай Р. В. Українське народне декоративне мистецтво: навч. посібник .Рек. МОН. Київ: Знання, 2012. 342 с.
- 41.Калуська Л. В. Дивокрай : Вибрані дидактико-методичні матеріали у 2-х книгах для працівників дошкільних закладів. Тернопіль: Мандрівець, 2005. Кн. I. С. 206-241.
- 42.Калуська Л. В. Ремесла українського народу. Харків. Вид-во “Ранок”.

2007. 64 с.
43. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ ст. Київ: «Либідь». 2005. 276 с.
44. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства: автореф. дис ... канд. пед. наук: спец.: 13.00.07 «Теорія і методика виховання»; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2010. 20 с.
45. Кисіль Н. В. Школа маленьких патріотів. Проект освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Харків: Видавництво «Основа», 2016. 221 с. (Серія «ЗДО. Вихователю»).
46. Ковальов О. Є. Методика викладання декоративного мистецтва у початковій школі. Навч. посібник для вузів. Суми : Мрія. 1997. 204 с.
47. Коновалова О. В. Антропоморфні мотиви української народної орнаментики: монографія Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. 156 с.
48. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості в дошкільному дитинстві: навч. посібн. для вищ. навч. закладів Київ: Освіта, 1998. 255 с.
49. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Затверджено МОН. Наказ №527 від 06.06.2022. <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/>
50. Корж Т. М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами краєзнавства. *Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ-Біла Церква, 2 червня 2022 р.) / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук. Біла Церква : КНЗ КОР «КОПОПК», 2022. С. 51-53.
51. Короткий енциклопедичний словник з культури / уклад. Корінний М. М., Шевченко В. Ф., Потапов Г. Г. Київ: Вид-во «Україна». 2003. 383 с.

52. Косачева О. П. Український народний орнамент. Вишивки, тканини, писанки. Київ: Мистецтво. 1976. 126 с.
53. Косенчук О. Дитина у соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. №4. С. 3-8.
54. Кротюк В. А. Сучасні концепції дослідження патріотизму. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. № 5 (19). 2013. С. 52-59.
55. Культура. Визначення поняття
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0
56. Курчатова А. В. Підготовка майбутніх вихователів до патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами краєзнавства. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2018. №81(1). С. 174-178.
57. Лаппо В. В. Формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю засобами етнокультури (на прикладі гуцульського етно регіону): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Івано-Франківськ. 2008. 287 с.
58. Лемко Г. Народознавство як засіб виховання особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2020. Вип. 31. Т. 3. С. 294-298.
59. Лист МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України»
<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativchinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>
60. Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства: навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.
61. Лісовець О. В. Сучасні підходи до національно-патріотичного

- виховання дітей дошкільного віку. *Інноваційні практики наукової освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 8–11 грудня 2021 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 306-308.
62. Лозинська Н. На художній майстер-клас ми запрошуємо вас. *Дошкільне виховання*. 2020. № 3. С. 12–15.
63. Лутовина В. Критерії та основи методики оцінки результатів роботи з виховання любові до рідного краю дітей старшого дошкільного віку. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 2. С. 9 4.
64. Луцан Н. І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну : навч. посіб. К. : Видавничий дім "Слово", 2009. 172 с.
65. Луценко І. Неперервність процесу формування активно-патріотичної позиції дитини у виховному просторі дошкільної і початкової освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський*, 2016. Вип. 20 (1-2016). Ч. 2. С. 225–229.
66. Максимова О. О. Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2022. 175 с.
67. Матвієнко З. С., Мазуренко С. Г. Трудове навчання учнів старшої школи на уроках «Технології» засобами декоративно-прикладного мистецтва. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2016. Вип. 137. С. 251-253. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_137_62
68. Матвієнко С. І. Методичні основи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Соціально-моральне виховання: дослідно-технологічні аспекти: навчально-методичний посібник для студентів педагогічних спец. / за заг. ред. О.Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2020. С. 249-310.
69. Матвієнко С. І. Підготовка майбутнього фахівця дошкільної освіти до використання елементів культури рідного краю. *Наукові записки*

- Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2011. Вип. 4. С. 160-163.
- 70.Матвієнко С. І. Практикум і методичні рекомендації до навчальної дисципліни «Художня праця та основи дизайну». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 79 с.
- 71.Матвієнко С. І. Регіональна культура як засіб удосконалення фахової підготовки майбутніх вихователів. *Імідж сучасного педагога*. 2010. 6/7. С. 36-38.
- 72.Матвієнко С. І. Специфіка патріотичного виховання у дошкільному дитинстві. Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку: колективна монографія / за заг. ред. О.Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2020. С. 169-197.
- 73.Матвієнко С. І. Умови використання засад художнього краєзнавства в патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку. *Perspective directions of development of philology, linguistics and communication science: Collective monograph*. Aotearoa publishing, Nelson, New Zealand. 2018. С. 72-86. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2322>
- 74.Матвієнко С. І., Коломоєць Т. Г., Лісовець О. В. Методичні матеріали до лабораторного практикуму навчальної дисципліни «Художня праця та основи дизайну» : навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 115 с.
- 75.Михальченко Н. Національно-патріотичне виховання в закладах дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. для дистанційного навчання. Миколаїв: СПД Румянцева Г. В. 2021. 206 с.
- 76.Могильний А. П. Культура і особистість: Монографія. Київ: Вища школа. 2002. 303 с.
- 77.Мусієнко В. С. Формування почуття патріотизму в дітей у дошкільних навчальних закладах України (1930-1992 рр.): дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». 2007. Тернопіль. 324 с.

78. Народна пісенна творчість у вихованні національної свідомості дошкільників. Парціальна програма / уклад. А. О. Грабарєва, Н. Ф. Кугуєнко. Харків: Вид-во «Ранок», 2014. 192 с.
79. Народознавство в дошкільному навчальному закладі. 2-6 років / В. М. Ніколаєнко. 4-те видання, перероблене. Харків: Основа, 2013. 128 с.
80. Національно-патріотичне виховання в закладах дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для дистанційного навчання / Н. В. Михальченко. Миколаїв: СПД Румянцева Г. В. 2021. 206 с.
81. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку в інтересах сталого розвитку: навч.-метод посібн. URL: <https://dorobok.edu.vn.ua/file/get/1590>
82. Носаченко Т. Б. Використання регіонального компоненту в змісті професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Т. 175. №19 (2023). С. 54-58.
83. Олексюк-Казо Л. М. Національно-патріотичний потенціал декоративно-прикладного мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2011. Вип. 30. С. 189-194.
84. Олексюк-Казо Л. М. Основи прикладної творчості : навч. посіб. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 2006. 201 с.
85. Опалюк О. М. Декоративно-прикладне мистецтво. Кам'янець-Подільський : Медобори (ПП Мошак І. І.), 2002. 34 с.
86. Опалюк О. М. Особливості декоративно-прикладного мистецтва на формування художнього стилю бачення творів мистецтва школярами допоміжної школи в умовах сьогодення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Вип. XXIII в трьох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. С. 294-302.

- 87.Охріменко Н. П. Підготовка майбутніх вихователів до використання засад художнього краєзнавства у роботі з дошкільниками. 2020.
- 88.Охріменко Н. П. Специфіка виховання інтересу до культури рідного краю у дітей 6-7 років. 2021.
- 89.Охріменко Н. П. Форми організації роботи щодо ознайомлення дошкільників з рідним краєм. *Сучасні реалії та перспективи розвитку освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 9 жовтня 2020 р).* Дніпро: Міжнародний гуманітарний дослідницький центр. 2020С. 32 – 34.
- 90.Охрушак О., Александрова О. Наш район (дидактичне полотно для дітей старшої групи). *Дошкільне виховання.* 2018. №12. С. 12.
- 91.Парціальна програма гуртка з українознавства «Джерельце» (для дітей середнього та старшого дошкільного віку) / уклад. Руденкова О.І., Месьянінова Л.І. Запоріжжя. 2018. <http://dnz42.edukit.zp.ua/>
- 92.Патріотичне виховання в ДНЗ / уклад. І. І. Логвиненко, О. С. Тарасова та ін. Харків: Видавнича група «Основа», 2017. 463 с.
- 93.Патріотичне виховання в ДНЗ / уклад. Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 192 с.
- 94.Петронговський Р. Р. Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 теорія і методика виховання. Київ. 2002. 21 с.
- 95.План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 №932. Ресурс доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
- 96.Полевікова О.Б., Шурда Ж.І. Дослідження проблеми патріотичного виховання дітей у сучасному просторі дошкільної освіти України. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference.* Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28

- September 2018. Kyiv: MCNIP. 2018. С. 340-348.
97. Половіна О. Особливості змісту освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва» / у зб. «Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження» / Упоряд.: О.Г. Косенчук та ін. Харків: Вид-во «Ранок». 2021. С. 45-49.
98. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підручник. 3-тє вид. випр. Київ: Академвидав, 2015. 448 с.
99. Про затвердження плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8.12.2009. №1494-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-2009-%D1%80>
100. Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році. Лист МОН № 1/9-523 від 16.08.19 року. URL: <http://ru.osvita.ua/> (дата звернення 21.11. 2021).
101. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан. Вид. 2-ге, зі зм. і доп. Тернопіль: Мандрівець, 2022. 216 с.
102. Рогальська-Яблонська І. Педагогіка соціалізації: особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць*. Випуск 2. 2016. С. 290-297. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?
103. Савченко Л. Л. Теоретичні засади патріотичного виховання особистості. *Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди*. 2014. Випуск XXXVII. С. 281-291.
104. Семенцов А. Писанки нашого краю. *Деснянська правда*. 1992. (25 квітня). С. 3.
105. Соловйова Ю. О. Роль декоративно-вжиткового мистецтва в

- системі підготовки майбутніх вихователів ЗДО в умовах модернізації дошкільної і початкової освіти. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції* / відпов. К. І. Демчик. Київ: Міленіум, 2020. С. 212-214.
106. Соловйова Ю.О. Декоративне мистецтво з основами дизайну: навч. посібник. Харків : Майдан. 2011. 136 с.
107. Солонська А. Критерії, показники та рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка* / ред.-упоряд. М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2020. Вип. 34. Том 5. С. 217-222.
108. Солонська А., Майгутяк Н. Формування патріотичних почуттів у старших дошкільників. *Науковий вісник Мелітопольського держ. пед. унів-тету: зб. наук. праць*. Серія: Педагогіка / ред. кол.: І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. 2017. Вип. 2 (19). С. 88–92.
109. Стаєнна О. О. Виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 Дошкільна педагогіка. ДЗ «Луганський національний університет імені Т. Шевченка», Луганськ., 2013. 19 с.
110. Стахурська А. Ляльки-мотанки Чернігово-Сіверщини. *Ніжинська старовина*. Вип. № 22. 2016. С. 91-100
111. Стратегія національно-патріотичного виховання. Затверджено указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>
112. Сухомлинский В. О. Народження громадянина. 1971. 336 с.
113. Сухомлинський В. О. Щоб у серці жила Батьківщина. Київ: «Знання», 1965. 80 с.

114. Терещенко Л. А., Кесьян Т. Формування патріотичної свідомості учнівської молоді. *Вісник педагогіки і психології*. Вип. 18. Київ, 2015. URL: <http://www.psyh.kiev.ua>
115. Терник А. В. Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. №1(315). С. 258-266.
116. Тесленко С. Виховання національно-патріотичних почуттів старших дошкільників у процесі ознайомлення з рідним краєм. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 20. Том 3. С. 131-137.
117. Тесленко С. Сутність понятійного апарату національно-патріотичного виховання дітей. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. №2 (53). С. 186-190.
118. Указ Президента України від 18.05.2019 №286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». Ресурс доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
119. Україна – моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / за наук. ред. О. Д. Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.
120. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. Київ: Радянська школа, 1983. Т. 1. Теоретичні проблеми педагогіки. С. 43–103.
121. Уявлення, визначення поняття. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0
122. Федорович А. В. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського держ. пед. у-ту* : зб. наук. праць. Серія: Педагогіка / ред. кол.: І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. 2012. Вип. 8. С. 137–143.

123. Філімонова Т. В. Національно-патріотичне виховання особистості: педагогічний аспект. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Вип. 2. Бердянськ: БДПУ, 2016. С. 43-48.
124. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
125. Формування національної самосвідомості дітей. Харків: Основа, 2009.
126. Художнє вишивання : альбом / уклад. Є. О. Гасюк, М. Г. Степан. Вид.3-є, переробл. та доповн. Київ: Вища школа, 1984. 247 с.
127. Човрій М. Я., Сухацька Л. М. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського музичного фольклору. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2016. Вип. 1 (38). С. 323-326.
128. Шадура В. В. Технологія формування патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку. Кваліфікаційна магістерська робота. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя. 2019. 97 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1453>
129. Шевченко Г. П., Рашидова С. С. Духовні основи патріотичного виховання: Монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. 198 с.
130. Шевчук М. О.
131. Шкрєбтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 Дошкільна педагогіка. Одеса. 2019. 298 с.
132. Якименко О. В. Патріотичне виховання в ДНЗ: посібн. Київ: Основа. 464 с.

Додатки

Додаток А

**Бланк спостереження
за емоційними проявами дітей під час взаємодії з творами декоративно-
ужиткового мистецтва рідного краю у різних формах навчально-
виховної роботи у ЗДО**

<i>Предмет спостереження</i>	Здатність дитини до виявлення		
	інтерес до творів декоративно-ужиткового мистецтва як скарбниці життя народу	бажання дитини брати безпосередню участь у заході та діяти з творами декоративно-ужиткового мистецтва	активної позиції в обговоренні сутності творів декоративно-ужиткового мистецтва як зразків народної регіональної культури
Форма організації життєдіяльності			
Заняття з народознавства			
Відвідування музею / міні музею			
ПРД (у самотійній діяльності)			

Програма спостереження

Мета спостереження: дослідити емоційні прояви дітей старшого дошкільного віку під час взаємодії з творами декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю у різних формах навчальної та виховної роботи.

Об'єкт спостереження: діти старшої дошкільної групи.

Суб'єкт спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: емоційні прояви дітей.

Завдання спостереження:

- 1) з'ясувати здатність до виявлення дітьми інтересу до взаємодії з творами декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю та захоплення таким спілкуванням з народними ремеслами;
- 2) з'ясувати здатність дітей до визначення активної позиції в обговоренні сутності творів декоративно-ужиткового мистецтва як зразків народної регіональної культури.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол. Бланк протоколу.

Вид спостереження: цілеспрямоване, вибіркове, безпосереднє, зовнішнє, ситуативне, систематичне.

**Індивідуальна бесіда з дітьми щодо розуміння дітьми старшого
дошкільного віку поняття «патріотизм»**

Питальник

1. Що для тебе означає слово «Батьківщина»?
2. Від якого слова воно походить?
3. Чи відчуваєш ти себе громадянином України?
4. Чи відчуваєш ти себе патріотом?
5. Хто такий патріот?
6. Чи турбує тебе майбутнє твого міста (села), України?
7. Що б ти хотів зробити гарного, щоб наше місто / селище було найкращим?

**Питання колективної бесіди
з дітьми старшого дошкільного віку**

1. Як називається край, в якому ви проживаєте?
2. В яких містах (селах), крім рідного, ви були і що там цікавого?
3. Хто такі народні умільці?
4. Які види народного мистецтва є у вашому рідному краї?
5. Чи подобаються вам ті вироби, які створюють народні умільці нашого краю?
6. Хто з вас хотів би у майбутньому створювати такі ж вироби та прославляти свій рідний край?

**Дослідницька методика «Знайди помилку»
(за В. Лаппо)**

Мета: З'ясувати рівень знань дітьми елементів народних розписів (посуд, кераміка, іграшка); специфіки регіональної вишивки (кольорова гамма, візерунок, тощо); сформованість оціночно-контрольних дій (ОКД).

Дослід проводиться з дітьми старшого дошкільного віку.

Дитині пропонують розглянути:

а) 10 малюнків однолітків (декоративне малювання) і визначити, за якими мотивами народних українських розписів вони виконані; знайти елементи, що не властиві, наприклад, петриківському (чи опішнянському, Косовському, тощо) розпису;

б) розглянути 10 українських народних іграшок, знайти яворівські, косівські, іграшки або 10 іграшок, розписаних дітьми певним видом розпису з наявними елементами іншого розпису. Дитина повинна знайти помилки (зайві елементи або їх відсутність).

Виконання завдання оцінюється наступним чином:

3 бали (високий рівень показника) – завдання виконано безпомилково та самостійно;

2 бали (середній рівень показника) – завдання виконано з незначними помилками. Допомога дорослого незначна.

1 бал (низький рівень показника) – завдання виконано із суттєвими помилками за суттєвої допомоги.

Робота за картинками
(розроблено Н. Охріменко)

Експериментальна робота проводиться за 2-ма завданнями з картинками та супроводжувальних питань до них щодо з'ясування знань та уявлень дітей про видатних людей, елементи художньої культури, традиції їхнього рідного міста (села).

Завдання №1. «Знайди і розкажи»

Мета завдання: виявити знання дітей щодо елементи художньої культури, видатних людей, традиції тощо їхнього рідного міста (села).

Дітям надаються 3 групи картинок, кожна з яких має по 3 елементи:

1 група – відомі (видатні) творчі люди міста (села); відомі митці України; відомі люди світу;

2 група – зразки декоративно-ужиткового мистецтва рідного міста (села) або регіону; зразки того ж виду декоративно-ужиткового мистецтва іншого регіону України, відмінного за елементом виконання (наприклад – вишивка за кольоровою гамою, технікою вишивки тощо); зразки світової практики цього виду мистецтва;

3 група – найбільш цікавий елемент традицій (пов'язаний із побутом або громадським життям) міста (села), регіону

Хід роботи: дітям ставиться питання: знайди картинку, на якій зображено людину, елемент декоративно-ужиткового мистецтва, елемент традиції, пов'язаний із нашим містом (селом), краєм. Який із решти елементів пов'язаний з нашою країною? Чим характеризується те зображення, що залишилося?

Анкета вихователів

Шановні працівники ЗДО!

Просимо Вас щиро відповісти на запитання анкети. Ваші відверті відповіді допоможуть у практичному вивченні проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся

1. Ваша освіта _____
2. Ваш педагогічний стаж _____ років
3. Зазначте, будь-ласка вікову групу ЗДО з якою Ви працюєте _____

Блок 1

1. Розкрийте _____ сутність _____ поняття _____ «патріотичне виховання»? _____
2. Що впливає на формування почуття патріотизму в дитини старшого дошкільного віку?
  - А. Виховання у сім'ї;
  - В. Вплив створеного музейного середовища;
  - С. Вплив освітньо-розвивального середовища в ЗДО.
3. Якими методами ви здійснюєте патріотичне виховання на заняттях? _____
4. Яку увагу Ви приділяєте формуванню патріотизму на заняттях?
  - А. Велику;
  - В. Достатню;
  - С. Недостатню.
5. Яку увагу Ви приділяєте патріотичному вихованню у позанавчальній роботі?
  - А. Велику;
  - В. Достатню;
  - С. Недостатню;
6. Які форми організації життєдіяльності найбільшою мірою сприяють формуванню патріотизму в дошкільників?
  - А. Заняття
  - В. Екскурсії
  - С. Форми виховної роботи
  - Д. Заняття ручною працею
  - Е. Екскурсії до музеїв

F. г) Зустрічі з митцями рідного краю

7. Чи сприяє декоративно-ужиткове мистецтво формуванню патріотизму у дошкільника?
  - A. Так;
  - B. Ні.
8. Чи відображається вивчення дітьми елементів національної культури, зокрема, декоративно-ужиткового мистецтва, на формуванні особистості дошкільника?
  - A. Так;
  - B. Ні.

Блок 2

1. Чи володієте Ви методикою формування патріотичних почуттів?_____
2. Оцініть якість своєї роботи з формування патріотизму у дітей дошкільного віку:
  - A. Висока;
  - B. Достатня;
  - C. Належна;
  - D. Недостатня.
3. Оцініть рівень сформованості патріотизму дітей Вашої групи.
  - A. Високий;
  - B. Достатній;
  - C. Низький
4. Які заходи щодо формування патріотизму в дітей Ви проводили протягом останнього місяця?_____

Бесіда з вихователем

щодо використання творів декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю у патріотичному вихованні старших дошкільників

1. Яким чином знання про народні ремесла, декоративно-ужиткове мистецтво рідного краю сприяють формуванню у дошкільників патріотичних почуттів?
2. У Вашій групі, на вашу думку, діти вже можуть розуміти поняття «патріотизм», називати звичаї та традиції рідного краю, його народні ремесла?
3. Які Ви проводите заходи щодо зацікавлення дітей у знайомстві з декоративно-ужитковим мистецтвом та іншими елементами культури рідного краю?
4. Як часто ви відвідуєте з дітьми музей / міні-музей?
5. Як часто ви оновлюєте експозиції музею ЗДО / міні-музею групи (розвивальні осередки) творами декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю?
6. Чи використовуєте Ви форми опосередкованого художнього краєзнавства щодо ознайомлення дітей із декоративно-ужитковим мистецтвом Чернігівського краю?
7. Чи бажають діти брати участь у заходах, пов'язаних із втіленням характерних елементів декоративно-ужиткового мистецтва Чернігівського Полісся у власних поробках?

Лекція для вихователів
"Характерні особливості вишивки Чернігово-Сіверщини"

/Геометричні та рослинні форми орнаментів вишиванок нашого регіону. Кольорове визначення вишивки Чернігівського Полісся/

Взято з джерела

«Методичні матеріали до лабораторного практикуму навчальної дисципліни «Художня праця та основи дизайну» / уклад. С. І. Матвієнко, Т. Г. Коломоєць, О. В. Лісовець. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 63-65.

Серед народних промислів Чернігівщини вишивання посідає перше місце. Прийнято говорити, що на Чернігівщині вишивають у кожному селі. Вишивка Чернігово-Сіверщини має специфічні ознаки. Для цього регіону характерні білі вишивки. На відміну від інших областей України біла вишивка виконувалася переважно вибіленими, однотонними нитками, густо розміщеними стібками. Це посилює її рельєфне звучання, виділяє на білому тлі тканини. На Чернігівському Поліссі шиття "білим" поєднувалося з різноманітними мережками. Вишивальниці застосовували мотиви "терен", "виноград", "ключики". На півдні Чернігівщини геометричний або рослинний орнамент може вишиватися суто білими нитками або з вкрапленням до білого червоного та чорного кольору. Таке сполучення кольорів використовувалося майстринями до початку 1960-х років.

Місцеві вишивальниці здебільшого використовують узори рослинно-геометризовані. Найулюбленішою схемою являється ажурна сітка "зернового виводу". Найулюбленішими техніками чернігово-сіверських вишивальниць є "лиштвa", "вирізування", "виколювання", "довбанка", різноманітні мережки. Чернігівське змережування у вигляді широких ажурних смуг виконується червоним, чорним і білим кольорами. У сюжетному архаїчному орнаменті чільне місце посідає схематичне зображення антропоморфних фігур з деревами.

Кожне покоління вишивальниць Чернігівщини додавало у вишивку нові орнаменти, символи, техніку. Поступова геометризація мотивів призвела до змін орнаменту вишивок інтер'єрного призначення. Активніші зміни у бік розвитку рослинного орнаменту зауважуються у вишивках більш південних районів Чернігівського краю. У них втілювалися пишні візерунки улюблених берізок, вазонних мотивів тощо. У вишивках центральних районів Чернігівщини домінують складні композиції з деревами, фантастичними птахами, гетьманськими знаками і т. ін. У візерунках майстри вишивки краю

використовують поєднання таких технік, як двобічний, стебелевий шов, хрестик, ретязь, настил, гладь.

Традиційні техніки вишивки Чернігівщини: лічильна гладь, мережки, штапівка, вирізування, виколювання, зерновий вивід. Для підсилення загальної виразності в одній роботі використовували кілька типів швів. Так, дуже характерним в поєднанні прозорих швів (мережки, виколювання, вирізування) із щільним настиланням лічильною гладдю. Рукава з'єднувались із сорочкою широким мережаним кольоровим орнаментом, так званою чернігівською розшивкою. Така ж розшивка з'єднувала уставку і станок з коміром.

Оригінальне художнє вирішення вишивок на рушниках Городнянського осередку з "барвінками", "соколками", "дубовим листом" тощо. В них рослинні мотиви розміщуються горизонтальними смугами на кінцях довгих полотниць. Своєрідні вишивки рушників у цей період визначено в околицях Макошина, Мени. Поперечні смуги з рядів ромбів, зубців у відповідному ритмі повторення з рядами мотивів геометризованих листків, дубових галузок, квіток калини заповнюють усю площину рушників довжиною до 6 м, вишитих ручнопряденими вовняними коричневими нитками. Улюблені візерунки вишивок північних і центральних районів Чернігівщини другої половини XIX ст.: "на мороз", "рябіною", "под сливи" тощо. На півдні Чернігівщини були поширені вишивки, в складних геометричних формах яких передані квіткові мотиви: різані жоржини, півонії, дзвіночки, волошки тощо.

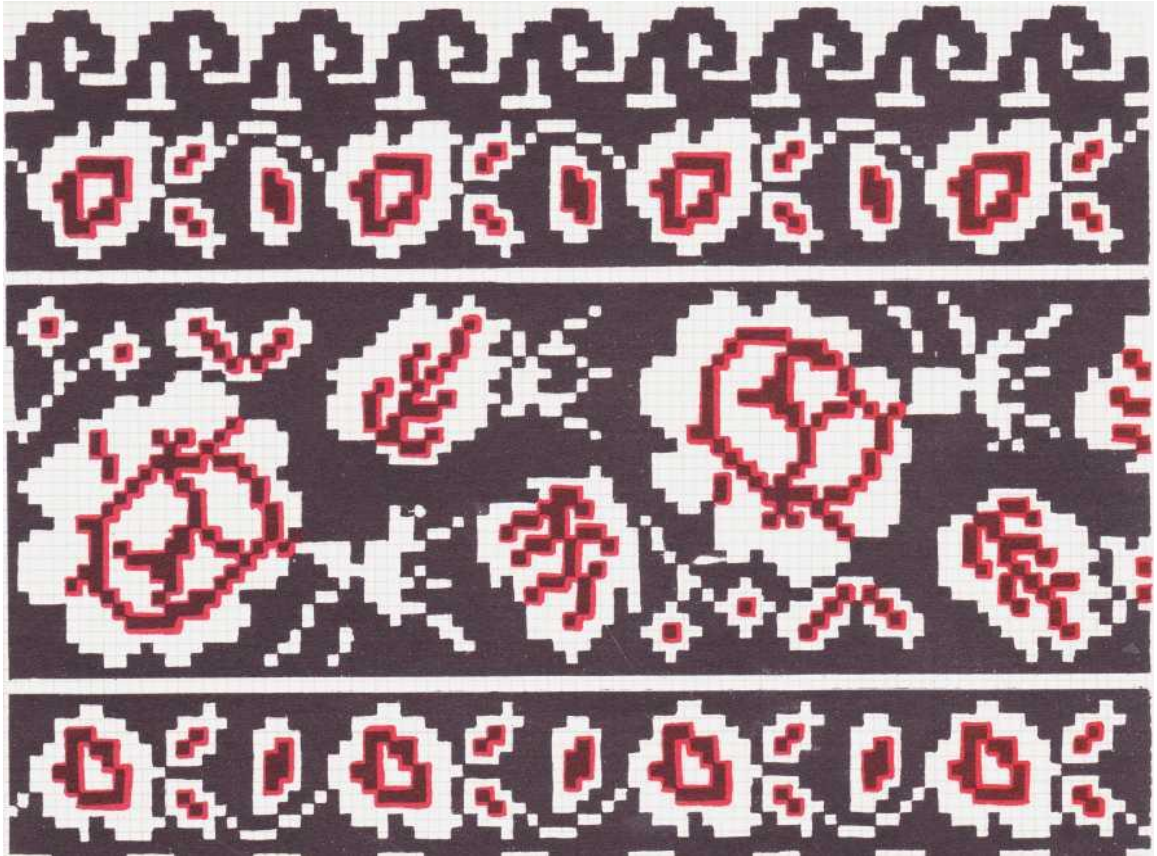
Рушники й скатертини Чернігівщини XIX ст. на сьогодні є своєрідними пам'ятками вишивального мистецтва. Вони великі за розмірами, пошиті з домотканого лляного або конопляного полотна, декоровані переважно такими мотивами, як дерева, птахи-сіріни, розетки, ромби, птахоподібні мотиви, гнучкі галузки, вишитими часто двобічним швом червоною заполоччю. Тонкістю виконання виділяються білі вишивки жіночих сорочок, рушників з широкими смугами мережок, на яких настилом окреслені крупні геометричні і рослинні мотиви. Для вишиваних чернігівських сорочок характерне набирування дуже дрібними суміжними стібками, що нагадує бісерні вишивки.

Кращі зразки вишивок зберігаються в колекціях музею українського народного декоративного мистецтва (м. Київ), Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського, Ніжинського краєзнавчого музею.

Зразки вишивки Чернігівського Полісся

Взято з джерела:

Художнє вишивання : альбом / Гасюк Є. О., Степан М. Г. Вид. 3-є, переробл. та доповн. Київ: Вища школа, 1984. 247 с.

**Реалізація тем "Культура рідного краю"
(за Л. Калуською. Ремесла українського народу)**

Тема 1.1. «Вишиванки»

Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Екскурсія до художнього музею. 2. Знайомство з різними видами народних ремесел. 3. Вишиванки з бабусиної скрині. Розгляд виробів. 4. Рушникові візерунки. Символи і обереги рушників. 5. Звичаї та обряди, пов'язані з вишиванням
Рідна природа	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кольори природи на вишиванках. 2. Бесіда про рослини-барвники (бузина, цибулиння, кропива, горіх та ін.). 3. Клубочок ниток (бесіда про льон, коноплю, вовну та інше).
Мовленнєве спілкування	<ol style="list-style-type: none"> 1. Маленькі оповідачі. «Розкажу, що я бачив у музеї». 2. Граматична будова мови. Звуковий аналіз слів: поле, сорочка, нитки. 3. Бесіда на тему: «Як сорочка в полі виросла?». 4. Багатство мови, виразність, емоційність. Розповіді дітей на тему «Бабусині вишиваночки»
Художня література і народна творчість	<ol style="list-style-type: none"> 1. Народна мудрість про ремесла. 2. Багірова В. «Мамин рушник». 3. Загоруйко Л. «Народження сорочки» 4. Звідки з'явилися вишиванки. Легенда. 5. Сорочки. Повір'я. 6. Коломийки про вишиванки. 7. Дудченко С. «Сонячні кольори». 8. Носань С. «Як народилася веселка».
Математика	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лічба. Полічи кольори на бабусиній вишиванці. 2. Які геометричні форми використані у рушникових візерунках? 3. Співвідношення числа і цифри. Полічи великі та малі ромби на рушнику, підбери відповідні цифри.
Малювання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Рушничок для матусі. 2. Візерунки на бабусиних вишиванках (за задумом на різних формах, затонованих різними кольорами)
Аплікація	<ol style="list-style-type: none"> 1. Візерунок на скатертині. 2. Сорочка-вишиванка для Тарасика.

	3.І на тім рушничкові... (колективна аплікація)
Ліплення	1. Декоративна подушечка. (Викладання візерунка на пластині квадратної форми.)
Ручна праця	1. Закладка для книжки. (Шов «голка вперед». Шиття по зроблених дірочках у картоні.) 2. Серветка для матусі (Шов «Голка через край». Обшивання країв майбутньої серветки. Знайомство із прокладним швом. Шиття по контурах малюнка.)

1.2. Витинанки

Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	1. Інтер'єр бабусиної хати. 2. Чарівні витинанки. Бесіда-розповідь про витинанки
Рідна природа	1. Рослинні елементи у візерунках витинанок
Мовленнєве спілкування	1. Збагачення словника словами: Інтер'єр, чепурний, охайний. 2. Маленькі оповідачі. «Опишу бабусину світлицю». «Розкажу про чарівну витинанку». Оцінка витинанки товариша. 3. Граматична будова мови. Поділ слів на склади. Узгодження слів у реченні при складанні розповідей
Математика	1. Поділ цілого на частини. Виготовлення заготовок для витинанок.
Малювання	1. Рушничок для матусі. 2. Візерунки на бабусиних вишиванках (за задумом на різних формах, затонованих різними кольорами)
Аплікація	1. Орнамент для скатертини. Вирізання країв скатертини (з квадратного аркуша паперу).

1.3 Кераміка

Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	1. У гончарній майстерні. Розглядання керамічних виробів. 2. Ця дивовижна глина. Ознайомлення з гончарними виробами

Рідна природа	1. Глина та її властивості
Мовленнєве спілкування	1. Розповіді з власного досвіду. Про що співає чарівна пташка-свистулька. 2. Збагачення словника назвами керамічних виробів. Дидактична гра «Знайди виріб за описом». 3. Знайди звуки (за вибором вихователя) у назвах керамічних виробів. 4. Звуковий аналіз слів, що позначають вироби, які Найбільше сподобались. 5. Опис дітьми виробів
Художня література	Гончарний круг. (Уривок із книги С.Носаня «Пір'їна з крила жар-птиці».)
Математика	1. Порядкова і кількісна лічба (керамічних виробів). 2. Складання і розв'язання задач (про гончарів та керамічні вироби). 3. Геометричні фігури (пошук геометричних форм у оздобленні керамічних виробів)
Малювання	1. Гуцульська кераміка. Декоративне малювання на різних пласких формах або виліплених із глини
Аплікація	1. Васильківська кераміка. Прикрашання площинних форм керамічних виробів традиційним Васильківським орнаментом.
Ліплення	1. Чарівна пташка-свистулька. 2. Гуцульські горнята-двійнята. 3. Круторогий баранець. 4. Керамічний посуд

1.4 Ткання

Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	1. Краса тканих і килимових виробів. Знайомство з виробами. 2. Як люди навчились ткати? Бесіда про мистецтво ткання. 3. Барвисті килими. Розповіді про килимарство
Рідна природа	1. Кольори природи на тканих та килимових виробах
Мовленнєве спілкування	1. Граматична будова мови. Дидактична вправа «Хто краще опише тканий килимовий виріб». 2. Звукова культура мови. Виділення звуків у словах — назвах тканих та килимових виробів, поділ слів на склади

Художня література та фольклор	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прислів'я та приказки про народні ремесла. 2. Повір'я про веретено
Математика	1. Геометричні фігури (на тканих або килимових виробих)
Малювання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Барвистий килимок. 2. Плахта для Оксанки
Ручна праця	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ткання на рамках або ткацьких станочках. 2. Килимок для ляльки. 3. Барвиста доріжка

1.5. «Різьбярство, карбування, випалювання»

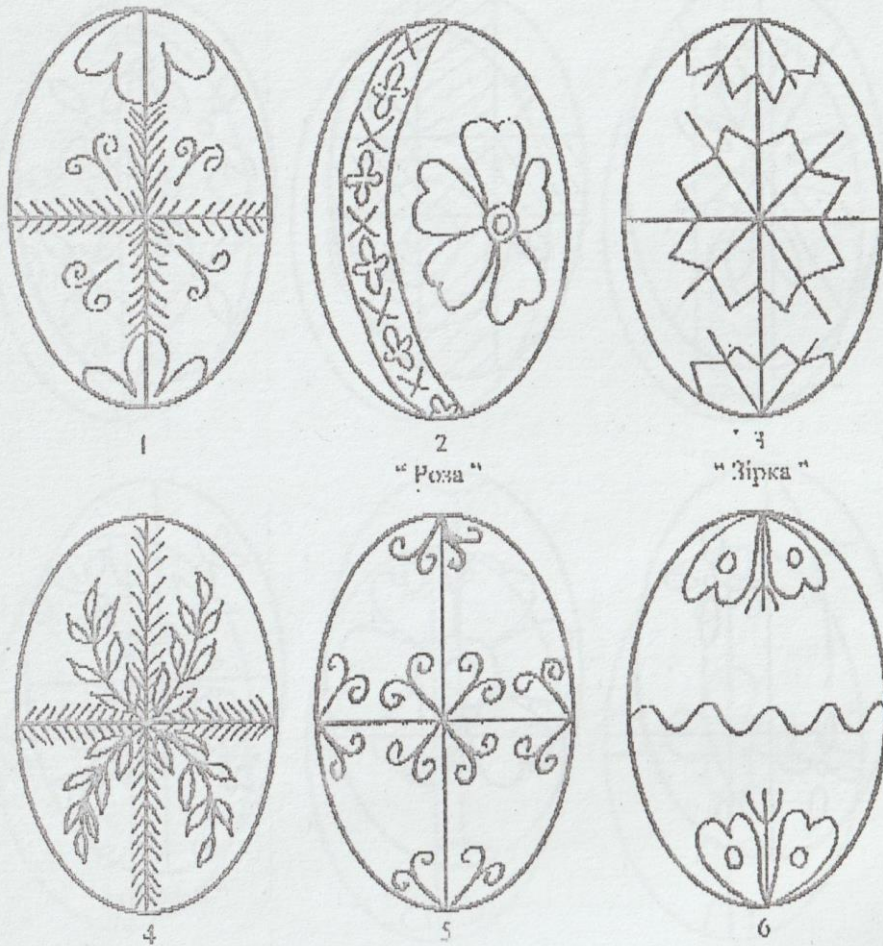
Розділ програми	Теми занять
Дитина і навколишній світ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розгляд різьблених, карбованих, випалених виробів. 2. Бесіда про мистецтво різьбярства, карбування, випалювання.
Рідна природа	1. Ознайомлення з різними видами матеріалів необхідних для виготовлення відповідних виробів
Мовленнєве спілкування	1. Маленькі оповідачі. Опис дітьми різьблених, карбованих, випалених виробів
Математика	1. Геометричні фігури. Дидактична вправа «З яких геометричних фігур складається візерунок на різьблених виробих?»

Зразки писанок Чернігівського Полісся

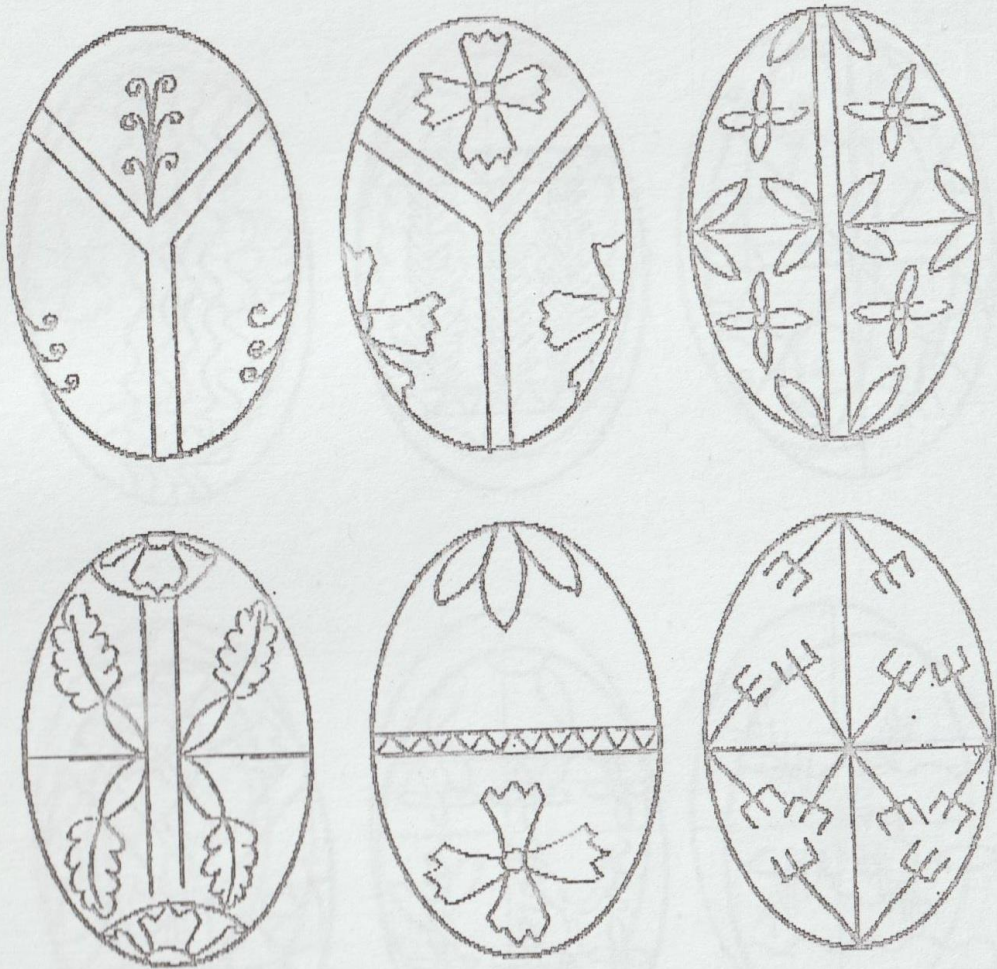
Взято з джерела: Адруг А. К. Писанки Чернігівщини: історія та сучасність. Чернігів: Чернігівські береги. 2005. 60 с.

Табл.10

Писанки Чернігівщини ХХ ст.

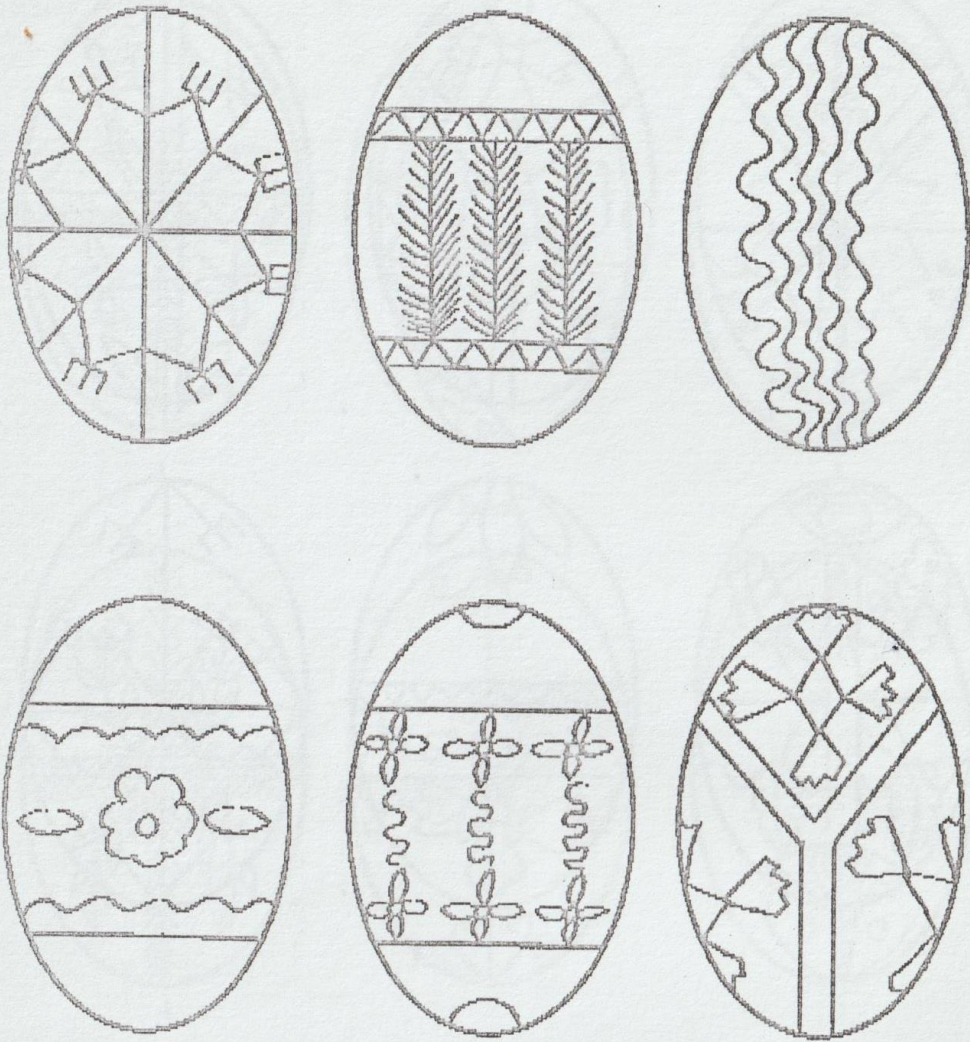
- 1, 2, 3 – Коропський р-н.
 4 – село Авдіївка Сосницького р-ну.
 5 – 6 – Чернігівщина.
 (за поданням А.П.Семенцова).

Табл.11

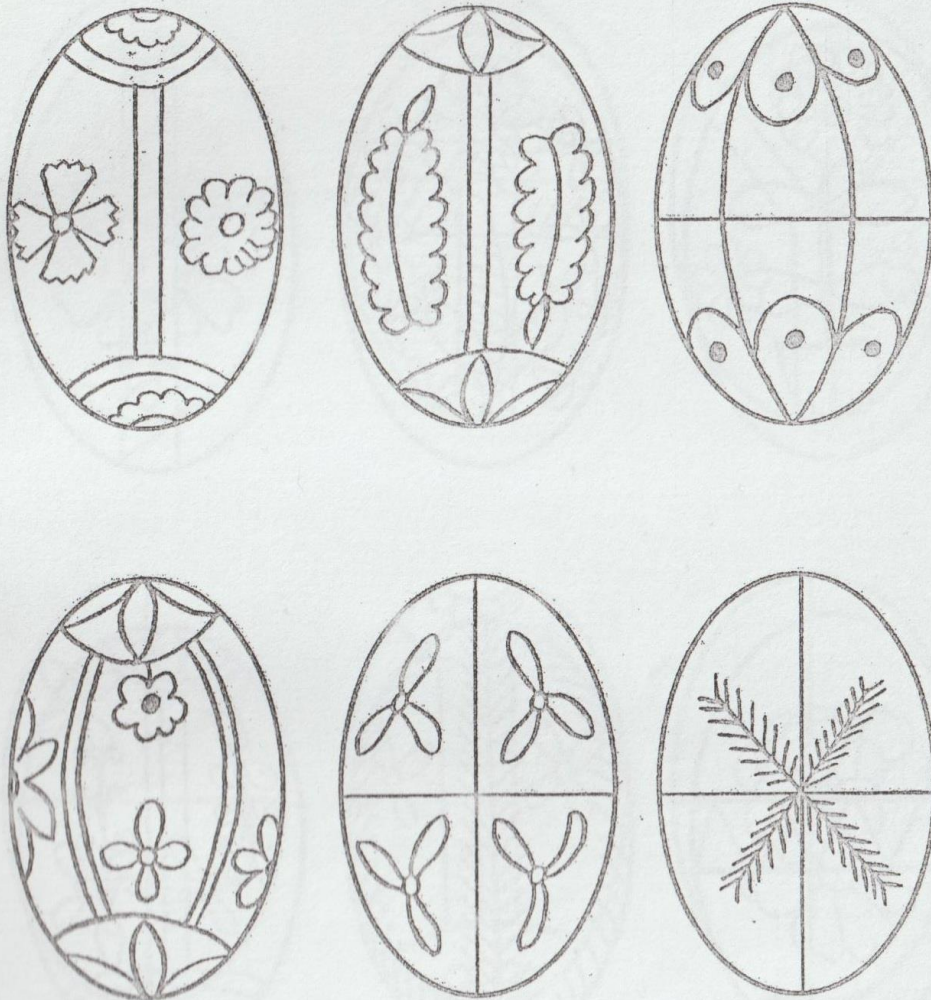
Писанки Чернігівщини ХХ ст.
За матеріалами А.П.Семенцова.

Табл.12

Писанки Чернігівщини ХХ ст.
За матеріалами А.П.Семенцова.

Табл.13

Писанки Чернігівщини ХХ ст.
За матеріалами А.П.Семенцова.

Витинанки

за орнаментикою Чернігівського Полісся

Пропоновані зразки колективного панно «Світове дерево» на основі елементів орнаментики Чернігівського Полісся.

Взято з джерела: Матвієнко С. І. Практикум і методичні рекомендації до навчальної дисципліни «Художня праця та основи дизайну». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 22.

Панно з фетру "Дерево життя"

Автор роботи - Кузьменко Олександра 13 років.

Викладач: Борисова К.В., мистецька школа при КЗ Ніжинський коледж культури і мистецтв ім. Марії Заньковецької, м. Ніжин Чернігівської області

Свідоцтва апробації результатів дослідження на сайті Всеосвіта

VSEOSVITA

СВІДОЦТВО

EM093457

про публікацію на сайті vseosvita.ua
підтверджує, що

Залозна Наталія Сергіївна

опублікував(ла) на сайті vseosvita.ua методичну розробку:
"Символи моєї країни" Інтерактивна гра - тригер для
середньої та старшої дошкільних груп "Символи
України" з використанням інноваційних технологій,
використання Інноваційних комп'ютерних технологій та
використанням мультимедійної дошки
веб-адреса публікації:
<https://vseosvita.ua/library/simvoli-moei-kraini-interaktivna-gra-trigger-dla-serednoi-ta-starsoi-doskilnih-grup-simvoli-ukraini-z-vikoristannam-innovacijnih-tehnologij-vikoristann-216659.html>

Директор ТОВ «Всеосвіта»

І. М. Литвиненко

04.03.2020

Свідоцтво про реєстрацію ЗМІ №КВ 23246-13086Р від 19.04.2018р.,
що видано Міністерством юстиції України, інформування про освітні тенденції в Україні.
Правовласник товарного знака: ТОВ «Всеосвіта» (Свідоцтво № 236806). Видано відповідно до
Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 10 січня 2018 року.

**ЗГІДНО З
ОРИГІНАЛОМ**

Директор *Залозна* *Наталія* *Сергіївна*

